

บทที่ 3

อุดมการณ์และความเจริญรุ่งเรืองของพรรคพลังธรรม

ในบทนี้จะได้ศึกษาถึงพัฒนาการของพรรคพลังธรรม นับตั้งแต่ปัจจัยทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการจัดตั้งพรรค นโยบายและหลักการหรืออุดมการณ์ของพรรค ความสำเร็จในการเลือกตั้งที่กล่าวได้ว่า เป็นความเจริญรุ่งเรืองของพรรคพลังธรรม และสุดท้ายเป็นการวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่เข้ามามีส่วนทำให้พรรคพลังธรรมเจริญรุ่งเรือง โดยในบทนี้จะกล่าวถึงการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2535 เท่านั้น ส่วนช่วงหลังจากนี้จะกล่าวถึงในบทต่อไป โดยในการศึกษาบทนี้จะได้แบ่งออกเป็น 5 หัวข้อดังนี้

1. สภาพการณ์โดยทั่วไป กล่าวถึง สภาพสังคมช่วงรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ได้เกิดปัญหาทางด้านการบริหารและที่สำคัญคือปัญหาทางด้านความชอบธรรมที่ประชาชนมีต่อคณะรัฐบาล จนกระทั่งถึงการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2535 ซึ่งกล่าวได้ว่า เป็นระยะเวลาที่พรรคพลังธรรมมีความเจริญรุ่งเรืองมากที่สุด

2. การก่อตั้งพรรคพลังธรรม กล่าวถึง การก่อตั้งพรรคพลังธรรม นับตั้งแต่การเกิดกลุ่มรวมพลัง และได้พัฒนาเป็นพรรคพลังธรรมที่ประสบความสำเร็จทางการเมืองอย่างมาก ช่วงปี พ.ศ. 2528 จนถึง พ.ศ. 2535

3. อุดมการณ์ของพรรคพลังธรรม กล่าวถึง การแสดงออกซึ่งอุดมการณ์ของพรรคพลังธรรมซึ่งเป็นผลให้พรรคประสบความสำเร็จในการเลือกตั้ง

4. ความเจริญรุ่งเรืองของพรรคพลังธรรม กล่าวถึง การวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์กันระหว่างสภาพสังคมที่ประสบปัญหา กับอุดมการณ์ของพรรคพลังธรรม ว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการยอมรับและความนิยมที่ประชาชนมีต่อพรรคพลังธรรม

5. สรุปผลการศึกษา

1. สภาพการณ์โดยทั่วไป

ในการศึกษาถึงพัฒนาการของพรรคพลังธรรมเพื่อดูว่าเพราะเหตุใดพรรคพลังธรรมจึงมีความเจริญรุ่งเรืองและเพราะเหตุใดจึงตกต่ำลงในเวลาอันรวดเร็ว จำต้องศึกษาบริบททางด้านการเมืองและสังคมประกอบด้วย เนื่องจากบริบททางด้านการเมืองและสังคมสามารถส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงของประชาชน โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นเขตที่ประชาชนส่วนใหญ่สามารถรับรู้ข่าวสารและความเป็นไปทางการเมืองได้อย่างรวดเร็ว การรับรู้ดังกล่าวย่อมนำมาซึ่งการตัดสินใจเลือกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่ง เพื่อทำหน้าที่พัฒนาประเทศและแก้ไขปัญหาของสังคมนั้น ๆ ได้

ประเทศไทยมีผู้นำรัฐบาลที่เป็นข้าราชการทหารบริหารประเทศมาตลอดระยะเวลากว่า 56 ปี ซึ่งนายกรัฐมนตรีที่เป็นทหารคนล่าสุดคือ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ภายหลังจากที่ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี ได้ประกาศยุบสภาการเลือกตั้งทั่วไปจึงได้ถูกกำหนดให้มีขึ้นในวันที่ 24 กรกฎาคม 2531 ในครั้งนั้นมีพรรคการเมืองที่ได้รับเลือกตั้งจำนวน 15 พรรค คือ พรรคชาติไทย จำนวน 35 คน พรรคประชากรไทย จำนวน 31 คน พรรคราษฎร จำนวน 21 คน พรรคประชาชน จำนวน 19 คน พรรคปวงชนชาวไทย จำนวน 17 คน และพรรคพลังธรรม จำนวน 14 คน ส่วนที่เหลือได้รับการเลือกตั้งไม่ถึงพรรคละ 10 คน ทำให้ไม่มีพรรคการเมืองใดได้เสียงข้างมากเด็ดขาดพอที่จะจัดตั้งรัฐบาลเพียงลำพังพรรคเดียวได้ หัวหน้าพรรคการเมืองต่างๆ จำนวน 5 พรรค จึงได้เชิญ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ ให้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยให้เหตุผลว่า พล.อ.เปรม ได้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะนายกรัฐมนตรีเป็นเวลานานถึง 8 ปี 5 เดือน ซึ่งถือว่าเป็นระยะเวลาที่นานพอสมควร และตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาก็ได้พยายามรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น จึงเห็นว่าถึงเวลาอันสมควรแล้วที่นายกรัฐมนตรีควรจะมาจากตัวแทนของพรรคการเมืองที่มาจาก การเลือกตั้ง พรรคการเมืองต่างๆ จึงได้สนับสนุนให้ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ หัวหน้าพรรคชาติไทย ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยมีพรรคการเมืองร่วมรัฐบาลจำนวน 6 พรรค คือ พรรคชาติไทย

พรรคกิจสังคม พรรคประชาธิปัตย์ พรรคราษฎร พรรคสหประชาชาติไทย และพรรคมวลชน ซึ่งมีสมาชิกสภา ผู้แทนราษฎรรวมกัน จำนวน 220 คน จากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด จำนวน 357 คน

ภายหลังจากที่ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 4 สิงหาคม 2531 ประชาชนทั่วไปได้แสดงความคิดเห็นออกมาในลักษณะที่ไม่ค่อยไว้วางใจในตัว พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ เท่าใดนัก และมีการคาดหมายกันว่ารัฐบาลของ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ จะอยู่ได้ไม่เกิน 6 เดือน เนื่องจาก ถ้าหากพิจารณาถึงตัวนายกรัฐมนตรีคือ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ จะเห็นว่าเป็นบุคคลที่ไม่ได้สร้างความเชื่อมั่นจนได้รับการยอมรับจากฝ่ายต่าง ๆ ว่าเป็นผู้ที่มีความเหมาะสมกับการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเพราะในความเป็นจริง แม้ว่า พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ จะเกิดมาจากตระกูลของนักการเมืองเก่าแก่ที่มีทั้งประสบการณ์ ความสัมพันธ์กับกลุ่มธุรกิจและนายทุน ในการดำเนินกิจการก็ตาม แต่ในช่วงระยะเวลาที่ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ มีฐานะเป็นหัวหน้าพรรคชาติไทย ซึ่งเป็นพรรคการเมืองที่มีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากที่สุด พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ ก็ไม่เคยแสดงบทบาทของตนเช่นนักการเมืองที่มีความสามารถ ไม่เคยอภิปรายในสภา และไม่เคยแสดงความโดดเด่นในการบริหารราชการแผ่นดิน เมื่อครั้งที่ดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี ซึ่งผิดกับรองนายกรัฐมนตรีคนอื่น ๆ หากพิจารณาจากพรรคการเมืองที่เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลคือพรรคชาติไทย จะเห็นว่า นอกจากความที่ไม่เคยเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล ซึ่งเป็นประสบการณ์ร่วมกันของพรรคการเมืองไทยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 แล้ว ที่มาและกำเนิดของพรรคชาติไทยคือ พรรคการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์นิยมที่กลุ่มฝ่ายซ้ายและฝ่ายประชาธิปไตยต่าง ๆ ตั้งข้อสงสัยและขาดความสนใจที่จะสนับสนุนด้วย และหากพิจารณาถึงตัวบุคคลที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีจะเห็นว่าเป็นรัฐมนตรีหน้าเก่าที่มาจากรัฐบาลของพล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ตั้งแต่ชุดที่ 1 ถึง ชุดที่ 5 และออกจะดูดีน้อยกว่าเสียอีก เช่น มีผู้ท้วงติงเรื่องความสามารถทางการบริหาร เมื่อพิจารณาถึงประวัติทางการศึกษา ในกรณีของการดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังของ นายประมวล สภาวสุ หรือมีผู้ท้วงติงเรื่องการประกอบอาชีพดั้งเดิมว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ ในกรณีของการดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยของ นายวัฒนา อิศวเหม จึงกล่าวได้ว่า ใน

ช่วงระยะเวลาก่อนและหลังการเลือกตั้ง พรรคชาติไทยและตัวหัวหน้าพรรคคือ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ มิได้มีฐานะและเหตุอะไรที่จะบ่งชี้ได้ว่าพรรคชาติไทยสามารถที่จะเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลโดยมีหัวหน้าพรรคดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบแทน พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ได้

ยิ่งไปกว่านั้น ภายหลังจากที่ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว สถานภาพของการเป็นนายกรัฐมนตรีก็ดูจะคลอนแคลน กล่าวคือ ฐานะของการเป็นพรรคการเมืองที่เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลไม่มั่นคง ฐานสนับสนุนจากกลุ่มพลังมวลชนจัดตั้งฝ่ายต่าง ๆ มีไม่มากนักและที่สำคัญ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายทหารนอกประจำการมานานห่างเหินจากกองทัพ และในเวลานั้น กองทัพก็สนับสนุนนายทหารเพียง 2 คน คนหนึ่งเป็นนายทหารนอกประจำการคือ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ส่วนอีกคนหนึ่งคือนายทหารประจำการซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกคือ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากรัฐบาลของ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ เกิดขึ้นมาในช่วงระยะเวลาที่เศรษฐกิจของโลก เศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเศรษฐกิจของไทยค่อย ๆ พื้นตัวพอดี รัฐบาลของ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ จึงฉกฉวยโอกาสนี้เก็บส่วนดีจากการปรับและปฏิรูปเศรษฐกิจของรัฐบาลชุดก่อน ๆ มาเสริมฐานะและบทบาทของตนเองในฐานะที่เป็นรัฐบาล ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการยกระดับบทบาทของชนชั้นนายทุนของไทยอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน ทำให้ในช่วงระยะเวลาเดือนแรกของการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง อีกทั้งยังสามารถประสานกองทัพได้อีกด้วย จนได้รับยศพล.อ.จากสามเหล่าทัพ

แต่เมื่อระยะเวลาล่วงเลยมายังไม่ถึง 2 ปี ความรู้สึกของประชาชนว่ารัฐบาลขาดความชอบธรรมก็เพิ่มมีสูงมากขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งถูกพรรคการเมืองฝ่ายค้านขอเปิดอภิปรายทั่วไป เพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีทั้งคณะ โดยอ้างเหตุผลว่า “นับแต่รัฐบาลชุดนี้ได้เข้าบริหารราชการแผ่นดินตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2531 มาจนถึงปัจจุบัน ได้บังเกิดความเสียหายต่อประเทศชาติ สร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชนอย่างทั่วถึง เพราะรัฐบาลได้ใช้เงื่อนไขของระบอบประชาธิปไตยเพื่อประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง ก่อให้เกิดปัญหาของชาติรุน

แรงเพิ่มขึ้นจนไม่สมควรจะไว้วางใจให้คณะรัฐมนตรีชุดนี้ปฏิบัติราชการต่อไป ปัญหาในเรื่องต่าง ๆ พอจะสรุปได้ดังนี้ (1) ปัญหาด้านเศรษฐกิจและการคลัง (2) ปัญหาด้านการเมืองทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ (3) ปัญหาความไม่มั่นคงทั้งภายในราชอาณาจักรและบริเวณพรมแดนของประเทศ (4) ปัญหาทางสังคมและสิ่งแวดล้อม เหตุดังกล่าวเกิดขึ้นเพราะมีความล้มเหลวในการบริหารราชการแผ่นดิน การปฏิบัติงานมิได้เป็นไปตามนโยบายที่รัฐบาลได้แถลงไว้ต่อรัฐสภาคณะรัฐมนตรีประกอบด้วยบุคคลที่ขาดความรู้ความเข้าใจในหน้าที่ การปฏิบัติงานจึงไร้ประสิทธิภาพ รัฐมนตรีส่วนใหญ่มีพฤติกรรมทุจริตคิดมิชอบ มุ่งแสวงหาประโยชน์จากการใช้อำนาจหน้าที่..... ถ้ายังให้รัฐบาลนี้บริหารราชการแผ่นดินต่อไปอีก จะทำให้ปัญหาของชาติเพิ่มพูนยิ่งขึ้นจนยากจะทำการแก้ไข จนเกิดความเสียหายต่อระบอบประชาธิปไตย และเกิดความหายนะขึ้นต่อประเทศในเวลาอันไม่ช้า....." (อัศวเมศวร์ ทองนวล, 2538: 204)

กล่าวโดยสรุป ในช่วงระยะเวลาที่รัฐบาลของ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้เข้ามาบริหารประเทศ มีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมายหลายประการ คือ

1. การไร้ประสิทธิภาพในการรักษาความสงบ และธำรงไว้ซึ่งความมั่นคงภายในของรัฐบาล และที่วิกฤติที่สุดได้แก่การละเลยไม่ให้ความสำคัญในการปกครองเขตทุนสถาบันพระมหากษัตริย์ เมื่อเกิดกรณีการชุมนุมประท้วงและการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ โดยกลุ่มแบ่งแยกดินแดนในเขตจังหวัดภาคใต้ ซึ่งรัฐบาลไม่ได้เข้าดำเนินการจับกุมและคลี่คลายปัญหาอย่างทันท่วงที

2. การขาดประสิทธิภาพและความสามารถในการบริหาร การปกครองและการพัฒนาประเทศ โดยการแสวงหาผลประโยชน์สำหรับตนเองและพวกพ้องจากกลุ่มนักการเมือง นายทุนที่เป็นพันธมิตรและเป็นนักธุรกิจในเครือข่ายของพรรคการเมืองร่วมรัฐบาล ก่อให้เกิดความลึกลับและความไม่เป็นธรรมในการพัฒนาสังคม ขาดการกระจายรายได้ และเกิดช่องว่างระหว่างคนจน-คนรวย ซึ่งนับวันจะห่างกันมากขึ้น

3. การข้อราชการบังคับหลวงโดยรัฐมนตรีร่วมรัฐบาล แม้จะไม่มี "ไบเสรีจ" ในทุกข้อกล่าวหา แต่เรื่องของการเมืองเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน เพราะเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และปากท้องของประชาชนจำนวนมาก ผลเสียโดยตรงที่เกิดขึ้นก็คือความด้อยคุณภาพของโครงการประมูลในเรื่องต่าง ๆ ของรัฐ ทำให้รัฐต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมากในการซ่อมแซมบำรุง อีกทั้งอาจเกิดอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนด้วย นอกจากนี้ ยังก่อให้เกิดความไม่ชอบธรรมในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เนื่องจากนักธุรกิจในเครือข่ายของพรรคการเมืองร่วมรัฐบาล มักจะได้รับอภิสิทธิ์เป็นกรณีพิเศษ

4. การแทรกแซงล่วงหน้าและก้าวก่ายการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการประจำรวมทั้งการเข้าแทรกแซง และใช้อภิสิทธิ์ในการแต่งตั้งโยกย้ายและเลื่อนตำแหน่งข้าราชการประจำโดยนักการเมืองของพรรคการเมืองร่วมรัฐบาล ทำให้ข้าราชการขาดขวัญและกำลังใจเกิดปัญหาสมองไหลและขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ เนื่องจากผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมถูกกลั่นแกล้งและกีดกัน นอกจากนี้ยังมีรัฐมนตรีบางคนพูดจาพาดพิง ก้าวร้าว และขู่ข่มเพื่อหวังแทรกแซงและทำลายกองทัพ ทำให้เกิดความไร้จรรยาบรรณ และขัดแย้งกับผู้นำทหารอยู่เบื้องหลัง ซึ่งเสี่ยงต่อการที่ฝ่ายทหารจะตัดสินใจทำการรัฐประหาร เช่นที่เคยเป็นในอดีต

5. การสร้างภาพพจน์และภาพลักษณ์ที่เป็นอันตรายต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย และการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองและค่านิยมที่ผิด ๆ ให้กับประชาชน ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมการโกหก หลอกลวง ปฏิบัติตนไม่อยู่กับร่องกับรอย ขาดคุณธรรมและศีลธรรมอันดีงาม แย่งชิงผลประโยชน์ และใช้กลไกของรัฐเพื่อแสวงหาและปกป้องผลประโยชน์ส่วนตนของนักการเมืองกลุ่มต่าง ๆ ในพรรคการเมืองร่วมรัฐบาล

6. การข่มขู่ คุกคาม และสกัดกั้นการกระทำหน้าที่ของสถาบันทางการเมือง โดยเฉพาะพรรคการเมืองฝ่ายค้านและกลุ่มผลประโยชน์ จากบุคคลในพรรคการเมืองร่วมรัฐบาลและยังได้มีความพยายามที่จะสลายและทำลายการพัฒนาประชาธิปไตยให้กับสังคมไทย

7. การที่รัฐบาลได้หยิบยกและนำเอากฎหมายที่ร่างขึ้นในยุคทระราชย์ครองเมือง มาเป็นเครื่องมือปิดกั้นหนังสือพิมพ์ มิให้รายงานข่าวสารและป้อนข้อมูลที่เป็นจริงแก่สาธารณชนตามจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพที่ยึดถืออยู่ รวมทั้งการข่มขู่ คุกคามสื่อมวลชนทุกแขนงไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ให้เสนอข่าวสารและข้อมูลที่จะสรรเสริญเยินยอรัฐบาล ทำให้มีการกล่าวกันว่า ภาพพจน์ของรัฐบาลดูจะไม่ห่างไกลไปจากรัฐบาลทระราชย์ในอดีตเท่าใดนัก

8. การแตกแยกของพรรคการเมือง เนื่องจากความขัดแย้งทางการเมืองและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ได้นำไปสู่การบ่อนทำลายเสถียรภาพของการเป็นรัฐบาลผสม แม้จะเป็นเรื่องปกติธรรมดา แต่การแตกแยกดังกล่าวก็มีผลโดยตรงต่อการพัฒนาระบบประชาธิปไตยของไทย

9. การดำเนินนโยบายต่างประเทศได้นำไปสู่ความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างกลุ่มที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรีและกระทรวงการต่างประเทศ และยังก่อให้เกิดความคลางแคลงใจของกลุ่มประเทศอาเซียน จนนำไปสู่การคลายความเชื่อถือต่อประเทศไทย

ต่อมาเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 รัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ก็ต้องสิ้นสุดลง ด้วยการทำการปฏิวัติโดย คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ หรือ ร.ส.ช. นำโดย พล.อ.สุนทร คงสมพงษ์ ในขณะที่ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด เป็นหัวหน้าคณะ ร.ส.ช. พล.อ.สุจินดา คราประยูร ผู้บัญชาการทหารบก เป็นรองหัวหน้าคณะฯ พล.อ.อ.เกษตร โรจนนิล ผู้บัญชาการทหารอากาศ, พล.ร.อ.ประพัฒน์ กฤษณจันทร์ ผู้บัญชาการทหารเรือ เป็นรองหัวหน้าคณะฯ และมี พล.อ.อิสระพงศ์ หนุนภักดี รองผู้บัญชาการทหารบก เป็นเลขานุการ โดยเหตุผลของการปฏิวัติมี 5 ข้อ (ลิขิต ธีรเวคิน, 2540: 227) คือ

1. มีการทุจริตคอร์รัปชันในบรรดารัฐมนตรีร่วมรัฐบาลอย่างกว้างขวาง
2. ข้าราชการการเมืองรังแกข้าราชการประจำ
3. รัฐบาลเป็นเผด็จการทางรัฐสภา

4. มีการพยายามทำลายสถาบันทหาร
5. บิดเบือนคดีวันลอบสังหารซึ่งมีจุดมุ่งหมายล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์

ภายหลังการปฏิวัติได้เป็นผลสำเร็จ ร.ส.ช.ได้เลือก นายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี และได้มีการแต่งตั้งสภานิติบัญญัติแห่งชาติขึ้น รวมทั้งการแต่งตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญขึ้น 20 คน เพื่อร่างรัฐธรรมนูญ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินผู้มีพฤติกรรมร่ำรวยผิดปกติ โดยมีอดีตรัฐมนตรีถูกประกาศรายชื่อเป็นผู้ที่อยู่ในข่ายสงสัย ในขณะที่เดียวกันก็มีการเคลื่อนไหวในการตั้งพรรคการเมืองโดยสมาชิกบางคนของ ร.ส.ช. ที่เห็นเด่นชัด คือ พรรคสามัคคีธรรม และยังมีความพยายามที่จะเข้าคุมพรรคการเมืองที่มีอยู่ โดยส่งคนสนิทเข้าคุมตำแหน่งบริหารพรรค เช่นกรณีของพรรคชาติไทยและพรรคกิจสังคม เป็นต้น แต่ที่เป็นประเด็นสำคัญคือ ความอิสระของรัฐบาล นายอานันท์ ปันยารชุน ซึ่งไม่ยอมอยู่ใต้อาณัติทหาร และบริหารบ้านเมืองด้วยความสะอาด บริสุทธิ์ ตามหลักวิชาการ จนเกิดความรู้สึกที่มีความขัดแย้งกันขึ้น ระหว่าง ร.ส.ช. และรัฐบาล นอกเหนือจากนั้นประเด็นการแปรญัตติรัฐธรรมนูญฉบับที่ร่างโดยคณะกรรมการชุดแรก 20 คน โดยกรรมการสามัญ 25 คน ได้นำไปสู่ความขัดแย้งอย่างหนัก โดยเฉพาะบทเฉพาะกาลที่เปิดทางให้ข้าราชการประจำดำรงตำแหน่งการเมืองได้ อำนาจของวุฒิสมาชิก การแก้ไขรัฐธรรมนูญ และตัวนายกรัฐมนตรีที่ไม่ได้ผ่านการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตำแหน่งประธานรัฐสภา เขตการเลือกตั้งคณะกรรมการรัฐธรรมนูญ และผู้ตรวจการรัฐสภา แต่ในที่สุดร่างรัฐธรรมนูญก็ผ่านสภาทั้งสามวาระ

หลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญก็ยกเลิกธรรมนูญการปกครองชั่วคราว และจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 22 มีนาคม 2535 ในการเลือกตั้งครั้งนี้ได้มีการตั้งองค์กรกลางควบคุมการเลือกตั้งขึ้น เพื่อดูแลความเรียบร้อยด้วย อย่างไรก็ตาม บทบาทขององค์กรกลางก็ยังคงจำกัดโดยข้อเท็จจริงหลายข้อ เช่น ไม่มีอำนาจในการควบคุมดูแลที่แท้จริง พยานหลักฐานในการข้อเสียงของนักการเมืองบางคนไม่ชัดเจน การเข้าแทรกแซงการเลือกตั้งโดยผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ข้อที่น่าสังเกตคือความตื่นตัวของประชาชนต่อการเลือกตั้ง ซึ่งมีความตื่นตัวมากเป็นพิเศษ พรรคการเมืองต่าง ๆ ต่างรณรงค์หาเสียงอย่างเต็มที่ โดยมีจุดที่น่าสนใจคือ การเรียกร้องให้มีการกลับคืนสู่ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีกระแสที่เข้มข้นขึ้น สาเหตุที่ทำให้การเลือกตั้งครั้งนี้มีความตื่นตัวและมีนัยสำคัญทางการเมือง สามารถแยกแยะได้ดังนี้ คือ

1. การรัฐประหาร 23 กุมภาพันธ์ 2534 แม้จะมีหลายคนชื่นชม เพราะทนต่อปัญหาต่าง ๆ ที่ก่อขึ้นในรัฐบาลสมัยนั้นไม่ได้ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า เป็นการนำไปสู่การชะงักงันของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยครึ่งใบ สมัยนายกรัฐมนตรีพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ และพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ แม้ว่าประชาธิปไตยครึ่งใบจะไม่สมบูรณ์แบบ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า มีการพัฒนาที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ การชะงักงันทำให้หลายคนเริ่มเสียดาย และวิตกวิจารณ์ถึงอนาคตการเมืองไทย จึงหวังว่าจะมีการเข้าสู่แนวเดิมโดยรีบด่วนด้วยการเลือกตั้งเพื่อสร้างบรรยากาศของเสถียรภาพอันจะมีผลต่อการลงทุน

2. เพื่อให้การพัฒนาระบบประชาธิปไตยดำเนินไปตามที่ต้องการ หลายฝ่ายได้ช่วยกันย้าถึงการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ยุติธรรม มีการเน้นการจัดการซื้อเสียง หรือการละเมิดระบบประเพณีประชาธิปไตย มีการแก้กฎหมายการเลือกตั้ง มีการออกคำสั่งให้เจ้าหน้าที่รัฐวางตัวเป็นกลาง มีมาตรการเฝ้าอำนวยความสะดวกไปลงคะแนนเสียงอย่างเต็มที่ องค์กรกลาง นิสิตนักศึกษา สื่อมวลชน ต่างก็พยายามทำหน้าที่อย่างเต็มที่เพื่อให้การเลือกตั้งดำเนินไปตามครรลองที่ควรจะเป็น ซึ่งทำให้เห็นว่าทุกฝ่ายให้ความสำคัญกับการเลือกตั้งในครั้งนี้ และอยากให้ดำเนินไปโดยไม่ถูกใช้เป็นเงื่อนไขในการยึดอำนาจ

3. พรรคการเมืองที่รณรงค์เพื่อให้ได้ที่นั่งในสภา ประกอบด้วยพรรคการเมืองใหม่ ๆ ซึ่งมีบุคคลที่เคยมีอำนาจในวงการราชการ ทหาร และพลเรือน ทำให้การรณรงค์เพื่อชนะการเลือกตั้งเป็นการต่อสู้ที่จะส่งผลถึงข้าราชการประจำที่อยู่ในตำแหน่งขณะนี้ด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง การเลือกตั้งครั้งนี้เป็นการต่อสู้ของกลุ่มพลังสำคัญของสังคม ไม่ใช่เป็นการรณรงค์

แบบธรรมดาเหมือนครั้งก่อน ๆ นัยสำคัญคือจะส่งผลถึงอนาคตการพัฒนาาระบบประชาธิปไตยของไทยด้วย

4. นักธุรกิจทั้งคนไทยและต่างชาติ รวมทั้งเจ้าหน้าที่สถานทูตต่างเฝ้ามองดูผลการเลือกตั้ง และการตั้งรัฐบาล เพราะการตัดสินใจการลงทุนขึ้นอยู่กับบรรยากาศทางการเมือง เสถียรภาพของรัฐบาลและระบบโอกาสของการฟื้นตัวของระบบการเมืองแบบเปิด สภาวะทางจิตวิทยาดังกล่าวนี้ ทำให้การเลือกตั้งครั้งนี้สัมพันธ์กับธุรกิจ การลงทุน และเศรษฐกิจของชาติ ทุกฝ่ายต่างก็ช่วยกันประคับประคองและหวังว่าทุกอย่างจะลงเอยด้วยดี

ระยะเวลาที่ผ่านมาหลังจากการรัฐประหาร ชี้ให้เห็นว่า สังคมไทยได้เปลี่ยนไปมาก กระแสการเรียกร้องการเมืองแบบเปิด และการพยายามแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นสื่อมวลชน นักศึกษา นักวิชาการ นักธุรกิจ นักการเมือง ได้สะท้อนถึงข้อเท็จจริงที่ว่า สังคมไทยปัจจุบันต่างจากสังคมไทยในสมัยก่อน และคงยากที่จะกลับไปสู่รูปแบบเดิม รูปแบบการเมืองไทยคงต้องออกมาในรูปแบบการเมืองแบบเปิด

โดยสรุปแล้ว จากสภาพการณ์ทางด้านสังคมและการเมืองดังที่ได้กล่าวมา ช่วงตั้งแต่รัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ จนกระทั่งถึงการรัฐประหารของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (ร.ส.ช.) รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน ครั้งที่ 1 และ 2 กล่าวได้ว่าเป็นสภาพการณ์ที่เต็มไปด้วยปัญหา และความขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นโดยปัจจัยภายในรัฐบาลเอง หรือปฏิสัมพันธ์กับภายนอก คือความขัดแย้งกับความรู้สึกของประชาชน ช่องว่างต่าง ๆ เหล่านี้สามารถสรุปได้ ดังนี้

- 1) การไร้ประสิทธิภาพในการรักษาความสงบเรียบร้อยทั้งภายในเขตเมืองหลวงคือกรุงเทพมหานคร และภายนอกเขต
- 2) การขาดประสิทธิภาพและความสามารถในการบริหารประเทศ
- 3) การฉ้อราษฎร์บังหลวงของนักการเมือง

- 4) การแทรกแซงและก้าวก่ายการปฏิบัติงานของข้าราชการประจำโดยการใช้อำนาจและ อิทธิพลของข้าราชการการเมือง
- 5) การสร้างภาพลักษณ์ที่เป็นอันตรายต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย เช่น การใช้อำนาจเผด็จการในการแก้ไขปัญหาของประเทศ
- 6) การข่มขู่ คุกคาม และการแทรกแซงการกระทำหน้าที่ของสถาบันการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรคการเมือง
- 7) การใช้อำนาจหน้าที่ไปในทางที่มีขอบด้วยกฎหมายและคุณธรรม ศีลธรรม
- 8) การขาดความน่าเชื่อถือของผู้บริหารประเทศ เนื่องจากการไม่ปฏิบัติตาม คำมั่นสัญญา
- 9) การขาดฐานสนับสนุนจากประชาชนที่แท้จริง
- 10) ความแตกแยกของพรรคการเมือง ที่นำไปสู่การบ่อนทำลายเสถียรภาพของการเป็นรัฐบาลผสม

เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมของปัญหาทั้งหมดแล้ว สามารถสรุปได้ว่า เป็นปัญหาที่เกิดจากตัวของพรรคการเมืองและนักการเมืองทั้งที่เป็นรัฐบาลและฝ่ายค้าน (รวมถึงผู้ปกครองที่เป็นทหาร) ที่ไม่มีคุณภาพและไม่มีความสามารถในทางการบริหารอย่างแท้จริง รวมทั้งการใช้อำนาจหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกให้กับทั้งตนเองและพวกพ้อง

จากสภาพความล้มเหลวทางการเมืองของพรรคการเมือง และตัวผู้นำที่มุ่งแสวงหาอำนาจและผลประโยชน์ ทำให้ประชาชนทั่วไปเกิดความเบื่อหน่ายและต่อต้านระบบการเมืองที่เป็นอยู่ ประกอบกับการที่ประชาชนไม่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใดๆ ให้เกิดขึ้นได้ จึงนำไปสู่การขาดการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการเมินเฉยต่อกิจกรรมทางการเมืองในระดับประเทศ ในทางตรงกันข้าม การเมืองระดับท้องถิ่นกลับได้รับความสนใจจากประชาชนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นเขตการปกครองที่มีขนาดใหญ่ที่สุดและมีจำนวนประชากรมากที่สุดในฐานะที่เป็นเมืองหลวงจึงเป็นที่จับตามองของทุกฝ่าย ในทางการเมืองกรุงเทพมหานครถือได้ว่ามีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าจังหวัดอื่น เนื่องจากการที่กรุงเทพมหานครมีขนาดใหญ่และมีเขตการเลือกตั้งถึง 24 เขตเลือกตั้ง สามารถมีสมาชิกสภา

ผู้แทนราษฎรได้มากถึง 32 คน หากพรรคการเมืองใดสามารถยึดครองคะแนนเสียงในเขตกรุงเทพมหานครได้ อำนาจในการต่อรองทางการเมืองของพรรคการเมืองนั้นย่อมมีมากตามไปด้วย ดังนั้น หากพรรคการเมืองใดสามารถส่งตัวแทนของตนเข้าชิงตำแหน่งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครได้เป็นผลสำเร็จ ย่อมนำมาซึ่งการอำนวยความสะดวกทางการหาเลือกตั้งของผู้สมัครรับเลือกตั้งคนอื่นของพรรคได้ ทุกพรรคการเมืองจึงทุ่มเทการหาเสียงในการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครเป็นพิเศษ

แต่เนื่องจากที่ได้กล่าวมาข้างต้น การที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งตำแหน่งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครสังกัดพรรคการเมืองจึงไม่ได้รับความสนใจจากประชาชนเท่าที่ควร คงมีแต่ผู้สมัครที่ไม่ได้สังกัดพรรคการเมืองเพียงไม่กี่คน และหนึ่งในจำนวนนั้นคือ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง หัวหน้ากลุ่มรวมพลัง พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ใช้วิธีการหาเสียงที่ต่างจากกลุ่มหรือพรรคการเมืองอื่น กล่าวคือ การใช้ความที่เป็นคนซื่อสัตย์ ถื่อศีลธรรม เป็นจุดขายแทน และปรากฏว่าสามารถชนะใจของประชาชนในกรุงเทพมหานครได้ จึงได้รับเลือกตั้งดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร โดยกลุ่มรวมพลังดังกล่าวนี้ เป็นกลุ่มทางการเมืองในระดับท้องถิ่นที่เกิดขึ้นก่อนยุครัฐบาลพล.อ.ชาติชาย ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นอย่างเปิดเผย ภายใต้ข้อกล่าวอ้างว่าดำเนินกิจกรรมตามแนวทางของศาสนาพุทธ คือประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม และคุณธรรม เพื่อเป็นทางเลือกให้กับประชาชนที่เบื่อหน่ายระบบการเมืองที่เป็นอยู่ โดยมี พล.ต. จำลอง ศรีเมือง เป็นผู้นำกลุ่ม ต่อมาไม่นานกลุ่มรวมพลังนี้เองได้พัฒนามาเป็น "พรรคพลังธรรม" ในที่สุด

2. การก่อตั้งพรรคพลังธรรม

พรรคพลังธรรม ตั้งขึ้นจากการรวมตัวกันของบุคคลที่เรียกกันว่า กลุ่มรวมพลัง เพื่อให้การสนับสนุน พลตรี จำลอง ศรีเมือง ในการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ. 2528 และจากการเลือกตั้งครั้งนั้น ทำให้กลุ่มรวมพลังมีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในระดับที่ใหญ่ขึ้น จนในที่สุดได้ดำเนินการจัดตั้งเป็นพรรคพลังธรรมขึ้นเมื่อ วัน

9 มิถุนายน 2531 เพราะฉะนั้นการศึกษาพรรคพลังธรรมจึงจำเป็นต้องศึกษากลุ่มรวมพลังในฐานะที่เป็นรากฐานสำคัญของพรรคพลังธรรมด้วย

2.1 กลุ่มรวมพลัง

ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2528 และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน 2528 ส่งผลให้มีการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2528 มีกลุ่มการเมืองและพรรคการเมืองส่งผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้ง จำนวน 10 คน ประกอบด้วย

1. พล.ต.จำลอง ศรีเมือง
2. นายชนะ รุ่งแสง
3. พล.ต.ต. ม.ร.ว. เจตจันทร์ ประวิตร
4. นายมงคล สิมะโรจน์
5. นายชิงชัย ต่อประดิษฐ์
6. นายอดิศร อีสี่
7. นายสมิตร สมิทอนันท์
8. นายอนันต์ พักดีประไพ
9. พ.ต.อ.(พิเศษ) เขียน รัตนสุวรรณ
10. นางสุนารี สันติธรรักษ์

ซึ่งผลการเลือกตั้งปรากฏว่า พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ด้วยคะแนน 480,233 คะแนน ในการสมัครรับเลือกตั้งครั้งนั้น พล.ต.จำลอง ศรีเมือง สังกัดกลุ่มรวมพลัง กลุ่มรวมพลังนี้เป็นกลุ่มทางการเมือง ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มบุคคล 3 กลุ่มคือ

1. กลุ่มญาติธรรมชาวสันตติโคก เป็นกลุ่มที่มีความเคร่งครัดในวัตรปฏิบัติ และมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่น กลุ่มญาติธรรมชาวสันตติโคกนี้มีความผูกพันและศรัทธาในตัวพล.ต.จำลอง ศรีเมือง เป็นอย่างมาก ถือว่าเป็นเสมือนญาติหรือมิตรร่วมอุดมการณ์ทางศาสนา โดยมีโพธิรักษ์ (นายรัก รักพงษ์) เป็นผู้นำ ซึ่งแม้ว่ากลุ่มนี้จะมีจำนวนไม่มากนัก แต่การปฏิบัติงานทางการเมืองของกลุ่มญาติธรรมชาวสันตติโคกมีประสิทธิภาพมากกว่าที่มงานรับจ้างของพรรคการเมืองและกลุ่มการเมืองโดยทั่วไป ซึ่งเป็นข้อแตกต่างจากผู้ปฏิบัติงานของพรรคและกลุ่มการเมืองอื่น ๆ

2. กลุ่มบุคคลในสังคมระดับผู้นำชุมชน กลุ่มผู้นำชุมชนเหล่านี้เคยมีความสัมพันธ์และมีกิจกรรมร่วมกันกับพล.ต.จำลอง ศรีเมือง มาตั้งแต่สมัยเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ถึง 6 ตุลาคม 2519 กลุ่มนี้มีจำนวนมากพอสมควร ทั้งมีความหลากหลายทางอาชีพและฐานะความเป็นอยู่ที่ดี มีความตื่นตัวทางการเมืองสูง จึงทำให้กลุ่มผู้นำชุมชนเหล่านี้มีบทบาทไม่น้อย

3. กลุ่มทหารยังเดิร์ก เป็นกลุ่มทหารนักเรียนโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า รุ่นที่ 7 ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมรุ่น ร่วมอุดมการณ์กับพล.ต.จำลอง ศรีเมือง ซึ่งแม้จะเป็นกลุ่มเล็กแต่มีความสามารถในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองสูง

กลุ่มรวมพลังดำเนินการทางการเมือง โดยการให้ความสนับสนุนต่อผู้นำกลุ่มคือ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง เรื่อยมา ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครหรือการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จนแม้ว่ากลุ่มรวมพลังได้รับการจัดตั้งเป็น “พรรคพลังธรรม” อย่างเป็นทางการ กลุ่มบุคคลเหล่านี้ก็ยังให้การสนับสนุนพรรคพลังธรรมและพล.ต.จำลอง ศรีเมือง ในฐานะหัวหน้าพรรคตลอดมา

2.2 พรรคพลังธรรม

การก่อตั้งพรรค

ก่อนจะมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในวันที่ 24 กรกฎาคม 2531 ได้มีความแตกแยกอย่างรุนแรงระหว่างสมาชิกของพรรคร่วมรัฐบาลบางพรรค จนเป็นเหตุให้รัฐมนตรีไควต้าพรรคประชาธิปไตยยื่นใบลาออกจากตำแหน่ง ทำให้เสถียรภาพของรัฐบาลไม่ดีเท่าที่ควร (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2531: 75) รัฐบาลภายใต้การนำของพล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ จึงตัดสินใจยุบสภา เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2531 และกำหนดให้มีการเลือกตั้งในวันที่ 24 กรกฎาคม 2531 นั้นเอง พล.ต.จำลอง ศรีเมือง และคณะอันประกอบไปด้วย 1) นางศิริลักษณ์ ศรีเมือง 2) นางเครือวัลย์ สมณะ 3) นาวาอากาศเอก เล็ก มหานนท์ 4) นายประเสริฐ นาสัมพันธ์ 5) นายชิตพงษ์ ไชยวสุ 6) นางระวีวรรณ สมพงษ์ 7) นางประเยาว์ ศักดิ์ศรี 8) พันเอกสุวรรณ ศักดิ์ศรี 9) นายเสรี พัฒนพันธุ์ชัย 10) นางสมพร พัฒนพันธุ์ชัย 11) นางสุจิตรา สุวรรณสุขโรจน์ 12) นายประธาน รุ่งทรานนท์ 13) นางกัญญา ธารานติ 14) นางลัดดา มาลากุล ณ อยุธยา 15) นางมาลี เสนจันทร์ ฒิไชย 16) นายสุเทพ อัดถากร 17) นางกัลยา บำรุงผล รวม 18 คน ได้ยื่นเรื่องต่อนายทะเบียนพรรคการเมือง ขอจดทะเบียนจัดตั้ง "พรรคพลังธรรม" ขึ้นในวันที่ 9 มิถุนายน 2531 โดยให้เหตุผลว่า "...เวลานี้มีความจำเป็นจะต้องตั้งพรรคการเมืองขึ้นมา ซึ่งเป็นการปฏิบัติหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยเมื่อมีปัญหาเราก็ช่วยกันแก้ มิใช่ตั้งขึ้นมาเพื่ออยากใหญ่อยากโต แต่เป็นการทำหน้าที่ของพลเมืองดี ชื่อว่า พลังธรรม....." (จำลอง ศรีเมือง, 2531: 3)

พรรคพลังธรรมมีอักษรย่อภาษาไทย "พพธ" มีชื่อเป็นอังกฤษว่า Palangdharma party มีอักษรย่อภาษาอังกฤษว่า "PDP"

เครื่องหมายของพรรคมีลักษณะเป็นรูปมือพนมอยู่ภายใต้กรอบทรงดอกบัวตูมสีขาวช่องว่างระหว่างมือพนมและกรอบเป็นพื้นสีฟ้าเข้มรูปแขนสองข้างพร้อมมือกำแน่น ภายใต้กรอบทรงดอกบัวเป็นชื่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งมีความหมายดังนี้

มือพนมสีขาว หมายถึง ความบริสุทธิ์ของคุณธรรมที่จะค้าจุนสังคัมและความเคารพในกฎเกณฑ์ของสังคัม

รูปแขนมือกำแน่นสีฟ้าเข้ม หมายถึง การรวมพลังด้วยความสามัคคี

ทรงसनฐานดอกบัวตูม หมายถึง ศาสนา

ซึ่งหากพิจารณาโดยรวมแล้ว หมายถึง การรวมพลังเพื่อสร้างสรรค์สังคมให้อยู่ภายใต้กรอบของคุณธรรมและความสามัคคี สัญลักษณ์นี้ได้แสดงถึงอุดมการณ์ทางการเมืองของพรรคพลังธรรม โดยการนำเอาหลักการทางศาสนาเข้ามาใช้ในทางการเมือง เพื่อยึดเหนี่ยวบุคคลที่มีความคิดและความต้องการเช่นเดียวกันเข้าไว้ด้วยกัน สิ่งนี้เองที่เราอาจพิจารณาได้ว่าเป็นอุดมการณ์เบื้องต้นที่สามารถแสดงออกได้โดยง่ายของพรรคพลังธรรม

พรรคพลังธรรมได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของพรรคในหนังสือเชิญชวนเข้าเป็นสมาชิกพรรคพลังธรรมว่า เพื่อจรรโลงการปกครองระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และเพื่อพัฒนาการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและการต่างประเทศ ให้มีความมั่นคง และมั่งคั่ง โดยรวบรวมผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ซื่อสัตย์สุจริต เสียสละ มีคุณธรรมและอุดมการณ์มาร่วมมือกัน

นอกจากนี้พรรคพลังธรรมยังได้วางแนวนโยบายของพรรคไว้ 5 ด้าน (อัครเมศวร์ ทองนวล, 2535: 11-14) ด้วยกันดังนี้

1. ด้านการเมืองและการปกครอง ให้อำนาจการบริหารมีอิสระจากอำนาจนิติบัญญัติมากขึ้น กระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่น เพิ่มประสิทธิภาพของระบบราชการและระบบรัฐวิสาหกิจ และจัดการทุจริต การซื้อราษฎร์บังหลวงอย่างจริงจัง

2. ด้านเศรษฐกิจ ขจัดการผูกขาดตัดตอนทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมการเกษตรและอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ส่งเสริมให้หมู่บ้านในชนบทสามารถเลี้ยงตัวเองได้ด้วยการทำการเกษตรขนาดย่อม กระจายความอุดมสมบูรณ์ทางเศรษฐกิจสู่ชนบท ให้มีการใช้

ประโยชน์ในที่ดินมากยิ่งขึ้น และรัฐจะจัดสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่จำเป็นต่อสาธารณชน

3. ด้านสังคม มุ่งนำหลักธรรมในศาสนาต่างๆ มาปฏิบัติในชีวิตประจำวันเพื่อให้ประชาชนมีความสะอาด ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ และเสียสละมากขึ้น รวมทั้งส่งเสริมการศึกษาด้านวิชาชีพเพื่อให้ประชาชนมีงานทำอย่างทั่วถึง และกระจายสาธารณสุขมูลฐานให้ครอบคลุมทั่วประเทศ

4. ด้านต่างประเทศ โดยการดำเนินนโยบายต่างประเทศโดยอิสระเป็นมิตรกับทุกประเทศ ส่งเสริมความร่วมมือกับกลุ่มประเทศอาเซียนและประเทศเพื่อนบ้าน โดยยึดผลประโยชน์ของชาติเป็นหลักและคุ้มครองผลประโยชน์ของชาติในต่างประเทศ ยึดหลักการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและรับความช่วยเหลือโดยไม่มีข้อผูกพัน

5. ด้านความมั่นคง ส่งเสริมให้ทหารมีหน้าที่หลักในการป้องกันประเทศ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศตามรัฐธรรมนูญ พัฒนากองทัพให้มีความพร้อมทั้งในด้านกำลังและยุทธโศปกรณ์ ส่งเสริมการจัดตั้งมวลชนและราษฎรอาสา เพื่อเสริมการป้องกันประเทศและรักษาความสงบเรียบร้อยภายใน

เมื่อพรรคพลังธรรมได้ก่อตั้งอย่างเป็นทางการแล้ว ก็ได้ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองมาอย่างต่อเนื่อง ภายใต้คำขวัญของพรรคคือ "คุณธรรมนำการเมือง" โดยได้รับความนิยมจากประชาชนเพิ่มมากขึ้นตลอดมา ในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของพรรคพลังธรรมนั้นเป็นที่ทราบดีว่า พรรคพลังธรรมให้ความสำคัญกับอุดมการณ์ของพรรคเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นการที่จะทำความเข้าใจกับความสำเร็จของพรรคพลังธรรม จึงควรกระทำควบคู่ไปกับอุดมการณ์ของพรรคเป็นอย่างยิ่ง ดังจะได้กล่าวต่อไป

3. อุดมการณ์ของพรรคพลังธรรม

ความสำเร็จของพรรคพลังธรรมภายใต้การนำของ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง หัวหน้าพรรคและผู้ร่วมก่อตั้งพรรคพลังธรรม นอกเหนือไปจากบุคลิกภาพของผู้นำพรรค คือ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ซึ่งมีตำแหน่งเป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครในขณะนั้น จะได้รับการยอมรับศรัทธาในด้านของความสมถะ และซื่อสัตย์สุจริตแล้ว การประกาศจุดยืนและอุดมการณ์แบบใหม่ที่ไม่เหมือนใครท่ามกลางสถานการณ์การเมืองอันสับสนและอ่อนแอ ยิ่งทำให้พรรคพลังธรรมได้รับความนิยมจากประชาชน โดยเฉพาะคนกรุงเทพมหานครเป็นอย่างมาก โดยที่พล.ต.จำลอง ศรีเมือง กล่าวถึงเหตุผลการจัดตั้งพรรคและการประกาศถึงจุดยืนพรรคพลังธรรม ดังนี้

“ผมและหลาย ๆ คนเห็นว่า เวลานี้มีความจำเป็นต้องตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาซึ่งเป็นการปฏิบัติหน้าที่ของพลเมืองในระบบประชาธิปไตย และเป็นการทำหน้าที่ของพลเมืองดี ชื่อว่าพรรค “พลังธรรม” พรรคนี้เกิดขึ้นได้ก็ด้วยความสนับสนุนจากหลาย ๆ ท่าน..... ผู้ที่จะเข้าร่วมพรรคพลังธรรมมีกฎเกณฑ์ดังนี้ 1. หวังและรับเฉพาะสิ่งที่พึงได้โดยชอบธรรมเท่านั้น 2. ไม่ใช้เงินซื้อเสียงหรือจ้างวานให้มีการลงคะแนน 3. ไม่หวังเป็นรัฐมนตรี หากจะต้องเป็นรัฐมนตรีก็ด้วยความเห็นชอบของพรรคมิใช่เกิดจากการเรียกร้องหรือกดดันบีบบังคับพรรค” (สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์, 31 กรกฎาคม - 6 สิงหาคม 2531: 21)

ในเวลาต่อมาได้มีการเพิ่มหลักเกณฑ์เข้าไปอีกหนึ่งข้อเป็นข้อ 4. คือไม่จ้วงจาบหยาบช้ำ ไม่ไปปิดเท็จและให้ร้ายป้ายสี คำประกาศถึงกฎเกณฑ์ 4 ข้อดังกล่าวได้ รับการกล่าวถึงว่าเป็น “สัญญาประชาคม” หรือ “อุดมการณ์” ที่พรรคพลังธรรมยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการเมือง อุดมการณ์ดังกล่าวเป็นสิ่งที่ผูกมัดตั้งตัวผู้นำพรรค และสมาชิกของพรรคให้อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์อันเดียวกัน เป็นอุดมการณ์ร่วมกันของพรรคพลังธรรมและเป็นอุดมการณ์ที่สามารถตอบสนองความต้องการแสวงหาพรรคการเมืองและผู้นำทางการเมืองที่มีภาพพจน์ที่ซื่อสัตย์สุจริต ยึดมั่นในศีลธรรมได้อย่างลงตัวที่สุด

ทางการเสนอภาพของพรรคต่อสาธารณชนนั้น เป็นที่เห็นชัดว่าการประกาศจัดตั้งพรรคพลังธรรมพร้อมกับกฎเกณฑ์ว่า ผู้ที่เข้าร่วมพรรคจะต้อง "หวังและรับเฉพาะสิ่งที่พึงได้โดยชอบเท่านั้น" "ไม่ใช่เงินชื่อเสียงหรือจางวาน การเป็นรัฐมนตรีต้องเป็นตามเห็นชอบของพรรค มิใช่เกิดจากการเรียกร้อง หรือกดดันบีบบังคับพรรค" (จำลอง ศรีเมือง ,2531:3) ความพยายามโดยฝ่าย พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ที่จะสร้างความชอบธรรมให้แก่พรรคพลังธรรมนั้น คือ การวาดภาพพรรคพลังธรรมด้วยรูปลักษณ์ใหม่ที่ตรงกันข้ามกับแบบปฏิบัติของพรรคการเมืองอื่น ๆ ทั้งหมด โดยพล.ต.จำลอง ศรีเมือง กล่าวว่า

"เหตุที่การเมืองบ้านป่วนวุ่นวายเป็นสำคัญมาจนยุบสภาคราวนี้ สาเหตุหนึ่งเป็นเพราะการเมืองไม่มีคุณธรรม นักการเมืองหลายคนใช้วิธีซื้อเสียง เมื่อได้รับเลือกเข้ามาก็แสวงหาผลประโยชน์ บ้างก็แย่งกันเป็นรัฐมนตรี บ้างก็เอาแต่ให้ร้ายป้ายสีโกหกมดเท็จ จ้างจอบหยาบฆ่าลั่นแล้วแต่เป็นเรื่องขาดคุณธรรมทั้งสิ้น จึงจำเป็นต้องช่วยกันแก้ไขข้อบกพร่องดังกล่าว ด้วยการช่วยกันตั้งพรรคที่มีคุณธรรมขึ้นมา" (จำลอง ศรีเมือง, 2531: 4)

การประกาศจัดตั้งพรรคและการเน้นย้ำถึงการดำเนินงานของพรรคพลังธรรมว่าเป็นไปตามหลักการทางศีลธรรมและคุณธรรม มิใช่แต่พล.ต.จำลอง เพียงผู้เดียวที่กล่าวว่ายึดมั่นในหลักการดังกล่าว ตรงกันข้ามสมาชิกพรรคพลังธรรมคนอื่นก็ต่างมีความเห็นชอบโดยพร้อมเพรียงกัน ว่าขณะนั้นสังคมการเมืองมีความย่ำแย่และกำลังต้องการการเปลี่ยนแปลงใหม่ พรรคพลังธรรมจึงเป็นพรรคการเมืองที่สนองตอบความต้องการดังกล่าวได้ โดยที่ไม่ดำเนินตามพรรคอื่น ๆ ที่เคยเป็นมา ดังที่พลอากาศเอกอรุณ พร้อมเทพ อดีตรองผู้บัญชาการทหารสูงสุดและอดีตที่ปรึกษาผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร กล่าวไว้ว่า "สิ่งหนึ่งในวัฒนธรรมไทย ที่เห็นได้ชัดคือค่านิยมยึดถือตัวบุคคล เพราะฉะนั้นในแง่ตัวบุคคลคุณจำลอง (พล.ต.จำลอง ศรีเมือง) ก็มีความโดดเด่นในความสะอาดและความบริสุทธิ์ ความจริงจังตั้งใจจริงที่จะเอาการเอางาน ก็เป็นลักษณะเด่นอันหนึ่ง ถ้าเรามองในแง่หลักการจะเห็นว่า พรรคพลังธรรมเป็นพรรคที่ทวนกระแสของสังคม เราจะสังเกตเห็นว่า พรรคการเมืองอื่น ๆ นั้น เขาเน้นการใช้เงินทั้งแง่โฆษณาหาเสียง และการใช้เงินซื้อคะแนนเสียง รวมทั้งใช้เงินให้บริการสาธารณะต่าง ๆ สร้างชื่อเสียง แต่พรรคพลังธรรมมีข้อจำกัดคือมีสัญญาประชาคม ที่สำคัญพรรคพลังธรรมถือว่านักการเมือง

เมืองของพรรคต้องทำงานด้วยความมีคุณธรรมต้องทำงานให้กับประชาชน และเข้าถึงประชาชนจริง ๆ โดยไม่มีเรื่องอามิสสินจ้างและใช้ผลงานเป็นเครื่องต่อรอง อันนี้เป็นการทวนกระแสพรรคอื่น” (อรุณ พร้อมเทพ อ่างโน ชัยวัฒน์ ชื่นโกสุม, 2536: 102)

นอกจากจะแสดงโดยผลของคะแนนการเลือกตั้งที่ผ่านมา ยังมีปรากฏการณ์ที่น่าสนใจอีกประการที่ว่า ประชาชนกรุงเทพมหานครมีความเชื่อมโยงและศรัทธาในตัวของพล.ต.จำลอง ศรีเมือง เป็นอย่างมากไม่ว่าจะเป็นการประพุดิตนอยู่ในกรอบของการยึดมั่นในศีลธรรม การใช้ชีวิตอย่างสมถะเรียบง่าย การรับประทานอาหารมังสะวิรัติ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองเป็นที่มาของช่วงเวลาที่ประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครมีความนิยมในตัวของพล.ต.จำลอง ศรีเมือง เป็นอย่างมาก หรือที่เรียกกันว่า “จำลองฟีเวอร์”

ผลจากการเกิดความรู้สึก “จำลองฟีเวอร์” ทำให้ประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครจำนวนไม่น้อยวาดภาพของพรรคพลังธรรมเป็นไปอย่างพล.ต.จำลอง ศรีเมือง ได้แสดงออกและถือปฏิบัติดังที่ สมบัติ จันทรวงศ์ ได้สรุปว่าเป็นความพยายามโดยฝ่ายพล.ต.จำลอง ศรีเมือง ที่จะสร้างความชอบธรรมให้แก่พรรคพลังธรรมในลักษณะเดียวกันกับที่ตัวพล.ต.จำลอง ศรีเมือง และกลุ่มรวมพลังประสบความสำเร็จมาแล้วในการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร นั่นคือ การวาดภาพพรรคพลังธรรมด้วยรูปลักษณ์ใหม่ที่ตรงกันข้ามกับแบบปฏิบัติของพรรคการเมืองอื่นๆ ทั้งหมด (สมบัติ จันทรวงศ์ ,2532: 28) หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการ “ทวนกระแส” ทางการเมือง จึงทำให้พรรคพลังธรรมโดดเด่นขึ้นมา

ดังนั้น ในระยะแรกของการก่อตั้งพรรคพลังธรรม สมาชิกส่วนใหญ่ของพรรคจึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของการพยายามสร้างภาพลักษณ์ที่แปลกไปจากเดิม ได้แก่กลุ่มญาติธรรม(สันติอโศก) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มรวมพลังและเป็นฐานคะแนนเสียงที่สำคัญ รวมทั้งกลุ่มนี้ยังมีความสนิทสนมกับ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง พอสมควร การเข้าร่วมของกลุ่มญาติธรรมนี้ส่วนหนึ่งส่งผลดีต่อภาพพจน์ของพรรคพลังธรรมเอง เพราะหากสมาชิกส่วนใหญ่มิใช่กลุ่มญาติธรรมหากแต่เป็นกลุ่มพ่อค้า นักธุรกิจ หรืออื่น ๆ แล้ว ภาพพจน์ของความบริสุทธิ์และมีศีลธรรม คุณธรรม คงปรากฏได้ยากขึ้นตามไปด้วย แต่มีข้อเสียประการสำคัญ คือ กลุ่มญาติธรรม

ชาวสันตโตโคกนี้ เป็นกลุ่มที่แบ่งแยกตนเองออกจากพุทธศาสนาและไม่ให้ความเคารพต่อมหาเถรสมาคมซึ่งได้นำปัญหาที่สำคัญมาสู่พรรคพลังธรรมและตัวของ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ดังจะกล่าวในบทต่อไป

นอกเหนือจากบุคลิกภาพของ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง และสัญญาประชาคม 4 ข้อที่เป็นเหมือนอุดมการณ์หลักของพรรคแล้ว พรรคพลังธรรมยังจัดให้มีการสืบทอดอุดมการณ์ดังกล่าวเพื่อขยายความคิดไปอย่างกว้างขวาง โดยผ่านการจัดตั้งองค์การที่สำคัญ 2 องค์การ คือ

1. โรงเรียนการเมืองพลังธรรม
2. ร้านทิ้งและบริษัทเช่าทุน

1. โรงเรียนการเมืองพลังธรรม

โรงเรียนการเมืองพลังธรรม ตั้งขึ้นโดยมีหลักการและเหตุผลพร้อมทั้งวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งคือ การที่พรรคการเมืองต่าง ๆ แม้ได้ถูกจัดตั้งมานานเพียงใด แต่ก็ยังไม่ก้าวเข้าสู่การเป็นพรรคการเมืองมวลชนได้ ยังคงเป็นพรรคการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มอิทธิพล กลุ่มเศรษฐกิจ ที่ดำเนินการทางการเมืองแบบธุรกิจการเมือง ใช้อำนาจเงินเป็นเครื่องมือช่วงชิงอำนาจการเมือง ส่วนพรรคพลังธรรมนั้น ได้ตั้งเจตนาจำนงอย่างแน่วแน่ที่จะดำเนินการทางการเมืองด้วยคุณธรรม จะไม่ใช้อำนาจเงินเป็นเครื่องมือดำเนินการทางการเมือง จึงต้องอาศัยความศรัทธาของประชาชนเป็นสำคัญ ดังนั้น การให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนเกี่ยวกับ แนวนโยบาย อุดมการณ์และวิธีดำเนินการทางการเมืองของพรรคพลังธรรม จะเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการสร้างพรรคให้เป็นพรรคการเมืองมวลชนอย่างแท้จริง เพื่อให้สามารถเอาชนะอำนาจเงินให้ได้ โรงเรียนการเมืองพลังธรรมมีจุดประสงค์ดังนี้

1. ให้การศึกษาแนวความคิดทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ตามแนวนโยบาย ปรัชญา อุดมการณ์และวิธีดำเนินการของพรรคแก่ประชาชนทั่วไป ในเขตพื้นที่เป้าหมายก่อนเขตอื่น

2. ให้การศึกษาและฝึกอบรมสมาชิกพรรคให้เข้าใจ ชาบซึ่ง เสื่อมใสและศรัทธาต่อแนวนโยบาย ปรัชญา อุดมการณ์และวิธิดำเนินการของพรรค ให้มีความผูกพันแน่นแฟ้น เสียสละ เพื่อพรรค

3. ให้การศึกษาและฝึกอบรม "แก่นแกน" ให้มีความสามารถในการดำเนินการทางการเมือง การประกาศ อุดมการณ์ การขยายพลพรรค การเป็นปากเป็นเสียง ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ (พรรคพลังธรรม ,2532: 4)

จากหลักการและเหตุผลพร้อมทั้งวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งโรงเรียนการเมืองพลังธรรม จะเห็นว่าเป็นการสะท้อนถึงความพยายามที่จะสร้างปริมาณและคุณภาพของบุคคลตามอุดมการณ์ของพรรค ในการพัฒนาพรรคให้เป็นพรรคมวลชน (mass party) ซึ่งการจะทำให้มีลักษณะเป็นพรรคมวลชนนั้นก็ต้องสร้างฐานสมาชิกให้เป็นสมาชิกโดยแท้จริง เป็นมวลชนที่มีความเสื่อมใสในอุดมการณ์และพร้อมจะทำงานให้พรรคอย่างเสียสละโดยการให้การศึกษาทางการเมือง

ดังนั้น การที่อุดมการณ์ของพรรคพลังธรรม ได้รับการยอมรับและนิยมอย่างรวดเร็ว ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการพยายามเผยแพร่แก่ประชาชนทั่วไปที่เสื่อมใสในอุดมการณ์เดียวกันผ่านหลักสูตรต่าง ๆ ของโรงเรียนการเมืองพลังธรรม นั่นเอง

2. ร้านทิ้งและบริษัทเท่ทูน

ร้านทิ้งและบริษัทเท่ทูน หากจะกล่าวไปแล้ว มิใช่องค์กรที่ตั้งขึ้น เพื่อจะเผยแพร่อุดมการณ์พลังธรรมโดยตรงนัก แต่เป็นส่วนที่ช่วยเสริมภาพพจน์ของพรรคพลังธรรมให้ดีขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการช่วยในการกระจายความคิดความเห็นของพรรคพลังธรรม ออกไปในหมู่ชนชั้นล่างและเป็นการสร้างฐานคะแนนเสียงของพรรคพลังธรรมได้ดีอีกทางหนึ่ง แม้ในความเป็นจริง จะได้มีการกล่าวยืนยันว่า ทั้งร้านทิ้งและบริษัทเท่ทูนนั้น เป็นการริเริ่มโดยพล.ต.จำลอง ศรีเมือง แต่เพียงผู้เดียวไม่ได้เกี่ยวข้องกับพรรคพลังธรรมแต่ในความเป็นจริงแล้ว คง

ปฏิเสธไม่ได้ว่าการกระทำใด ๆ ของพล.ต.จำลอง ศรีเมือง ล้วนส่งผลต่อพรรคพลังธรรมทั้งสิ้น ซึ่งในเรื่องของร้านทิ้งและบริษัทเท่าทูนก็เช่นกัน

ในการปฏิบัตินั้น ร้านทิ้งเป็นกิจการในด้านสังคมสงเคราะห์ที่ริเริ่มโดยพล.ต.จำลอง ศรีเมือง โดยพล.ต.จำลอง ศรีเมือง ได้ประชาสัมพันธ์ชักชวนให้ประชาชนทั่วไปนำสิ่งของที่ยังมีสภาพใช้งานได้แต่เจ้าของไม่มีความจำเป็นต้องใช้ นำมามอบให้กับร้านทิ้ง ซึ่งร้านทิ้งจะได้นำไปขายให้กับประชาชนที่ต้องการใช้โดยขายในราคาถูก แล้วนำรายได้ไปมอบให้แก่องค์การสาธารณกุศล และชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพมหานคร ด้วยวิธีการเช่นนี้ร้านทิ้งจะทำหน้าที่เป็นสื่อกลาง ในการกระจายทรัพยากรจากคนมั่งมีไปสู่คนจากจน โดยระบบที่เป็นไปด้วยความสมัครใจก่อให้เกิดการแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม

นอกจากร้านทิ้งแล้ว พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ยังริเริ่มก่อตั้งบริษัทเท่าทูนโดยการชักชวนประชาชน ผู้สนใจมาร่วมลงทุนตั้งบริษัทขายสินค้าที่จำเป็นแก่ประชาชนในราคาถูกโดยผู้ร่วมลงทุนจะไม่ได้รับผลกำไรตอบแทน แต่เป็นการเสียสละต่อส่วนรวม เมื่อบริษัทเท่าทูนมีเงินทุนในการดำเนินกิจการแล้วก็นำไปซื้อสินค้ามาขายแก่ประชาชนทั่วไปในราคา “เท่าทูน” ซึ่งการซื้อสินค้าในปริมาณมาก ๆ ของบริษัทเท่าทูน มาขายนั้นจะสามารถซื้อได้ในราคาถูกรวมกับชื่อเสียงของพล.ต.จำลอง ศรีเมือง ทำให้หลาย ๆ บริษัทได้ขายสินค้าให้แก่บริษัทเท่าทูนต่ำกว่าราคาตลาด จึงทำให้บริษัทเท่าทูนสามารถขายสินค้าให้แก่ประชาชนในราคาที่ต่ำตามไปด้วย

การดำเนินกิจกรรมร้านทิ้งและบริษัทเท่าทูนนั้นนับว่าเป็นการทำโครงการที่เสริมสร้างภาพลักษณ์ อันเป็นที่ยอมรับของฐานคะแนนเสียงของพรรคทั้งในกลุ่มบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี และกลุ่มบุคคลที่มีฐานะยากจน เพราะเหตุว่าในกลุ่มบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีที่นำสิ่งของมามอบให้ร้านทิ้งและร่วมลงทุนกับบริษัทเท่าทูนนั้นมีจำนวนมาก และย่อมจะมีความรู้สึกที่ผูกพันและมีความรู้สึกที่ดีต่อพล.ต.จำลอง ศรีเมือง ซึ่งจะส่งผลต่อพรรคพลังธรรมไปโดยปริยาย

4. ความเจริญรุ่งเรืองของพรรคพลังธรรม

พรรคพลังธรรม แม้จะก่อตั้งขึ้นได้ไม่นานหลังจากการยุบสภาของรัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ แต่ทว่าบทบาทในทางการเมืองกลับมีความโดดเด่นไม่แพ้พรรคการเมืองที่ได้มีการจัดตั้งมานานแล้ว สืบเนื่องจากผลการเลือกตั้งในแต่ละครั้งที่ผ่านมา พรรคพลังธรรมมีแนวโน้มการได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังผลต่อไปนี้

ความสำเร็จครั้งแรกของพรรคพลังธรรม เห็นได้ชัดเจนในการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2528 ซึ่งครั้งนั้นพรรคพลังธรรมยังเป็นกลุ่มรวมพลังอยู่ กลุ่มรวมพลังได้ร่วมมือกันปฏิบัติงานทางการเมืองโดยเน้นการประหยัดและเรียบง่าย สามารถดึงกลุ่มพลังเงียบที่เคยรังเกียจการเมืองมาก่อน (alienated voters) ออกมาใช้สิทธิในการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร อันส่งผลให้ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งอย่างท่วมท้นถึงขนาดที่คะแนนของพล.ต.จำลอง ศรีเมือง คนเดียวมากกว่าคะแนนของผู้สมัครสำคัญ ๆ รวมกันเสียอีก (รายละเอียดตามตารางที่ 3.1 แสดงผลการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2528)

ต่อมาในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2531 พรรคพลังธรรมส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีจำนวนมากกว่าพรรคการเมืองอื่นถึง 319 คนทั่วประเทศ แยกเป็นกรุงเทพมหานคร 37 คน ภาคกลาง 76 คน ภาคใต้ 41 คน ภาคเหนือ 46 คน และภาคอีสาน 119 คน โดยพล.ต.จำลอง ศรีเมือง หัวหน้าพรรคไม่ได้สมัครรับเลือกตั้งด้วย ผลการเลือกตั้งปรากฏว่า พรรคพลังธรรมได้รับเลือกแยกเป็นกรุงเทพมหานคร 10 คน ภาคกลาง 3 คน ภาคใต้ 1 คน ส่วนภาคอีสานไม่ได้รับเลือกตั้ง (รายละเอียดตามตารางที่ 3.2 แสดงรายชื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคพลังธรรมที่ได้รับเลือกตั้ง เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2531)

การเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2533 พล.ต.จำลอง ศรีเมือง หัวหน้าพรรคพลังธรรมได้ลงสมัครรับเลือกตั้งด้วย ผลการเลือกตั้งปรากฏว่า

พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครด้วยคะแนนถึง 703,671 คะแนนขนาดที่ว่าคะแนนของผู้สมัครทุกคนรวมกันยังได้น้อยกว่า พล.ต.จำลอง ศรีเมือง หัวหน้าพรรคพลังธรรม (รายละเอียดตามตารางที่ 3.3 แสดงผลการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครเมื่อวันที่ 7 มกราคม 2533)

ต่อมาเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 รัฐบาลภายใต้การนำของพล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ สิ้นสุดลงอันเนื่องมาจากการยึดอำนาจของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) จากนั้นได้จัดตั้งรัฐบาลภายใต้การนำของ นายอานันท์ ปันยารชุน นายกรัฐมนตรี จนกระทั่งได้มีการกำหนดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรขึ้นในวันที่ 22 มีนาคม 2535 ในการเลือกตั้งครั้งนี้พรรคพลังธรรม ส่งสมาชิกเข้ารับการเลือกตั้งทั่วประเทศ 194 คน โดย พล.ต.จำลอง ศรีเมือง หัวหน้าพรรคพลังธรรมลงสมัครรับเลือกตั้ง ในเขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร ผลการเลือกตั้งปรากฏว่า พรรคพลังธรรมได้รับการเลือกตั้งทั่วประเทศ จำนวน 41 คน จากจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วประเทศ 360 แยกเป็นกรุงเทพมหานคร 32 คน (จากจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกรุงเทพมหานครทั้งสิ้น 35 คน โดยพรรคประชากรไทยได้รับเลือกตั้ง 2 คน และประชาธิปไตย 1 คน) ภาคกลาง 6 คน ภาคเหนือ 2 คน ภาคใต้ 1 คน และภาคอีสานไม่ได้รับเลือกตั้ง (รายละเอียดตามตารางที่ 3.4 แสดงรายชื่อสมาชิกสภาผู้แทนพรรคพลังธรรมที่ได้รับการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2535)

ภายหลังการเลือกตั้งได้มีการจัดตั้งรัฐบาลโดยพรรคสามัคคีธรรม พรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม พรรคราษฎร และพรรคประชากรไทย และได้เชิญ พล.อ.สุจินดา คราประยูร ผู้บัญชาการทหารบกมาเป็นนายกรัฐมนตรี พรรคพลังธรรมไม่ได้เป็นพรรคร่วมรัฐบาล จึงต้องทำหน้าที่เป็นพรรคฝ่ายค้าน

ผลจากการที่พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ลาออกจากตำแหน่งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครเพื่อลงสมัครรับเลือกตั้ง ทำให้ตำแหน่งดังกล่าวว่างลงตั้งแต่วันที่ 22 มีนาคม 2535 เป็นต้นมา จนกระทั่งวันที่ 19 เมษายน 2535 ได้กำหนดให้มีการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดกรุงเทพมหานครใหม่ พรรคพลังธรรมตัดสินใจส่ง ร.อ.กฤษฎา อรุณวงษ์ ณ อยุธยา เข้า

สมัครรับเลือกตั้งโดยมีคู่แข่งที่สำคัญคือ นายพิจิตต รัตตกุล จากพรรคประชาธิปัตย์ อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขต 5 กรุงเทพมหานคร เมื่อการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร วันที่ 24 กรกฎาคม 2531 ซึ่งถือว่าเป็นผู้ได้รับความนิยมมากพอสมควร เมื่อเทียบคุณสมบัติกับ ร.อ. กฤษणा อรุณวงษ์ ณ ออยุธยา ผู้สมัครของพรรคพลังธรรม แต่อย่างไรก็ตาม ด้วยความโดดเด่นที่มีอุดมการณ์ต่างจากพรรคการเมืองอื่นและได้รับความนิยมจากประชาชน ทำให้ ร.อ. กฤษणा อรุณวงษ์ ณ ออยุธยา สังกัดพรรคพลังธรรมได้รับการเลือกตั้งจากจำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งทั้งสิ้น 19 คน ด้วยคะแนน 363,668 คะแนน (ประกาศกรุงเทพมหานคร เรื่องผลการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครวันที่ 19 เมษายน 2535)

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2535 ซึ่งเป็นการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่สามนับแต่ได้ก่อตั้งพรรคพลังธรรมโดยรัฐบาลของพล.อ.สุจินดา คราประยูร นายกรัฐมนตรี ได้ลาออกเพราะมีการชุมนุมประท้วงจนเกิดเหตุการณ์ "พฤษภาทมิฬ" ในเดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ. 2535 การชุมนุมประท้วงครั้งนี้เกิดขึ้นจากการแสดงความไม่พอใจพรรคร่วมรัฐบาลบางพรรคที่ไปเชิญพล.อ.สุจินดา คราประยูร ซึ่งไม่ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาเป็นนายกรัฐมนตรี ในเหตุการณ์ประท้วงพล.ต.จำลอง ศรีเมือง หัวหน้าพรรคพลังธรรมเป็นแกนนำสำคัญ (ซึ่งต่อมาได้ลาออกจากการเป็นหัวหน้าพรรคพลังธรรม โดยให้เหตุผลว่า การเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านพล.อ.สุจินดาเป็นการเคลื่อนไหวส่วนตัว มิได้เกี่ยวข้องกับพรรคพลังธรรม) ผลจากเหตุการณ์ครั้งนั้น ทำให้พล.อ.สุจินดา คราประยูร ต้องลาออก แล้ว ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ ประธานสภาผู้แทนราษฎร และประธานรัฐสภาได้นำความกราบบังคมทูลเพื่อโปรดเกล้าฯ ให้นายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี จากนั้นก็ได้มีพระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2535 และกำหนดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2535 พรรคพลังธรรมได้ส่งสมาชิกเข้าสมัครรับเลือกตั้งทั้งสิ้น 270 ได้รับเลือกตั้งทั้งหมด 47 คน แยกเป็นกรุงเทพฯ 23 คน (จากจำนวน 35 คน) ภาคอีสาน 9 คน ภาคกลาง 8 คน ภาคเหนือ 4 คน และภาคใต้ 3 คน พรรคพลังธรรมเข้าร่วมรัฐบาลของนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี จากพรรคประชาธิปัตย์ โดยพล.ต.จำลอง ศรีเมือง ไม่ขอรับตำแหน่งรัฐมนตรี และหลังจากนั้นพรรคพลังธรรมก็ดำเนินบทบาททางการเมืองภายใต้การนำของนายบุญชู โรจนเสถียร หัวหน้าพรรคพลังธรรมและรองนายกรัฐมนตรี

ตารางที่ 3.1 แสดงผลการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2528

ลำดับที่	ชื่อผู้สมัคร	หมายเลข	คะแนน	หมายเหตุ
1.	พล.ต.จำลอง ศรีเมือง	8	480,233	ได้รับเลือกตั้ง
2.	นายชนะ รุ่งแสง	4	241,001	
3.	พล.ต.ต.ม.ร.ว.เจตจันทร์ ประวิตร	7	140,190	
4.	นายมงคล สิมะโรจน์	3	63,557	
5.	นายชิงชัย ต่อประดิษฐ์	5	12,042	
6.	นายอดิศร อีสี่	1	4,776	
7.	นายสมจิต สมิตินันท์	2	3,706	
8.	นายอนันต์ ภักดีประไพ	6	2,024	
9.	พ.ต.อ.(พิเศษ) เขียน รัตนสุวรรณ	9	1,890	
10.	นางสุนารี สันติธรรักษ์	10	1,276	

ที่มา : กองการปกครองและทะเบียน กรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 3.2 แสดงรายชื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคพลังธรรมที่ได้รับการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2531

เขตที่	จังหวัด	ชื่อผู้ได้รับเลือกตั้ง	คะแนนรวม
2	กรุงเทพมหานคร	นายสุเทพ วงศ์กำแหง	28,261
3	กรุงเทพมหานคร	นายทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์	20,204
5	กรุงเทพมหานคร	นายอุดมศิลป์ ศรีแสงนาม	30,453
5	กรุงเทพมหานคร	นายอาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา	28,435
6	กรุงเทพมหานคร	นายประพันธ์ หุตะสิงห์	25,088
7	กรุงเทพมหานคร	นายธำรงค์ แสงสุริยจันทร์	42,769
8	กรุงเทพมหานคร	พล.ร.อ.ศิริ ศิริรังษี	28,063
8	กรุงเทพมหานคร	นายพีระพันธ์ ถนอมพงษ์พันธ์	27,187
11	กรุงเทพมหานคร	นายวิลาศ จันทร์พิทักษ์	35,174
12	กรุงเทพมหานคร	นายสมุท มงคลกิตติ	33,789
12	กรุงเทพมหานคร	นายพีระพงศ์ สาคริก	33,640
1	กาญจนบุรี	นายพินิจ จันทร์สมบูรณ์	33,627
1	สิงห์บุรี	พ.อ.บุลศักดิ์ โพธิเจริญ	39,281
1	สุราษฎร์ธานี	นายโกเมศ ขวัญเมือง	46,903
1	อุทัยธานี	นายไพโรจน์ ทุ้งทอง	62,628

ที่มา : กองการเลือกตั้ง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ตารางที่ 3.3 แสดงผลการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 7 มกราคม

2533

ลำดับ	ชื่อผู้สมัคร	หมายเลข	คะแนน	หมายเหตุ
1	พล.ต.จำลอง ศรีเมือง	5	703,671	ได้รับเลือกตั้ง
2	นายเดโช สนวนานนท์	6	283,777	
3	นายประวิทย์ รุจิสงค์	4	60,947	
4	นายนิยม ปุราคำ	2	60,947	
5	นายวรัญชัย ไชคชนะ	1	13,143	
6	นายดำริ รินวงษ์	3	7,921	
7	ร.ต.ท.เชาวริน ลัทธศักดิ์ศิริ	9	5,280	
8	นายสมิตร สมิตินันท์	7	3,731	
9	พ.ต.ต.อนันต์ เสนาพันธ์	16	1,411	
10	นายประพันธ์ศักดิ์ กมลเพชร	8	843	
11	นายนคร วารณา	15	483	
12	นายประมุข แสนสุภา	12	361	
13	นายไอศูรย์ มั่นรักเรียน	14	299	
14	นายเสวก จามรจันทร์	11	251	
15	นายประสาน ภูบัน	10	248	
16	นายฉัตรชัย จรุงเกียรติ	13	189	

ที่มา: กองปกครองและทะเบียน กรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 3.4 แสดงรายชื่อสมาชิกสภาผู้แทนพรรคพลังธรรมที่ได้รับการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2535

เขตที่	จังหวัด	ชื่อผู้ได้รับเลือกตั้ง	คะแนนรวม
1	กรุงเทพมหานคร	พันเอกวินัย สมพงษ์	51,958
2	กรุงเทพมหานคร	พล.ต.จำลอง ศรีเมือง	60,157
2	กรุงเทพมหานคร	นายสุเทพ อัดถากร	48,812
2	กรุงเทพมหานคร	นายเรืองวิทย์ ดุษฎีสุรพจน์	40,510
3	กรุงเทพมหานคร	นายทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์*	58,539
3	กรุงเทพมหานคร	นางเครือวัลย์ สมณะ	56,052
3	กรุงเทพมหานคร	นายสมุทร มงคลกิตติ	54,796
4	กรุงเทพมหานคร	พล.ร.อ.ดิถัก ภัทรโกศล	56,357
4	กรุงเทพมหานคร	นายปัญญา สุดสงวน	53,896
4	กรุงเทพมหานคร	นายวิทยา วิเศษรัตน์	51,699
5	กรุงเทพมหานคร	นายอุดมศิลป์ ศรีแสงนาม*	62,900
5	กรุงเทพมหานคร	นายอาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา*	61,872
5	กรุงเทพมหานคร	นายสุทิน นพเกต	60,347
6	กรุงเทพมหานคร	นายประพันธ์ หุตะสิงห์*	40,448
6	กรุงเทพมหานคร	พล.ต.ฤกษ์ดี ชาติอุทิศ	38,412
7	กรุงเทพมหานคร	พ.อ.ชินวุธ สุนทรสิมะ	83,618
7	กรุงเทพมหานคร	นายธีรพงศ์ แสงสุริยจันทร์*	83,153
7	กรุงเทพมหานคร	นายไชยวัฒน์ สิ้นสงวน	79,132
8	กรุงเทพมหานคร	พล.ร.อ.ศิริ ศิริรังษี*	38,817
8	กรุงเทพมหานคร	นายพีระพงศ์ ถนอนพงษ์พันธ์*	34,607
9	กรุงเทพมหานคร	นายเถียร มโนหรรต	52,741
9	กรุงเทพมหานคร	นายถวิล ไพรสนนท์	52,698
9	กรุงเทพมหานคร	นายสมพัฒน์ กัลยาวิชัย	47,922

ตารางที่ 3.4 (ต่อ)

เขตที่	จังหวัด	ชื่อผู้ได้รับเลือกตั้ง	คะแนนรวม
10	กรุงเทพมหานคร	พล.ร.ท.โรช วิกิติภูมิประเทศ	53,686
10	กรุงเทพมหานคร	นายเสริม หลักสุวรรณ	52,316
10	กรุงเทพมหานคร	นายธเนศร์ พรพิพัฒน์พงศ์	50,441
11	กรุงเทพมหานคร	นายวิลาศ จันทร์พิทักษ์*	55,706
11	กรุงเทพมหานคร	นายสุธา ชันแสง	53,521
11	กรุงเทพมหานคร	นายแสวง ฤกษ์จรัส	49,264
12	กรุงเทพมหานคร	นายกระแส ชนะวงศ์	65,923
12	กรุงเทพมหานคร	นางสาวสุดารัตน์ เกยุราพันธุ์	63,031
12	กรุงเทพมหานคร	นายสุธน ชื่นสมจิตต์	59,383
1	นครศรีธรรมราช	นายเดชา สามารถ	55,884
2	นนทบุรี	นายถวิล จันทร์ประสงค์*	57,103
2	นนทบุรี	นายอุดมเดช รัตนเสถียร	41,892
1	นนทบุรี	นางพิมพ์า จันทร์ประสงค์	35,096
1	ราชบุรี	นายขจรศักดิ์ จินตานนท์	73,332
1	ราชบุรี	นางสาวกุสุมา ศรสสุวรรณ	55,709
1	เพชรบูรณ์	นายจรัส พัวช่วย	102,358
2	เพชรบูรณ์	นายเกษม บุตรขุนทอง	58,532
1	กาญจนบุรี	นายพินิจ จันทร์สมบูรณ์*	49,079

* สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2531
ที่มา : กองการเลือกตั้ง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

วิเคราะห์ผลการเลือกตั้ง

จากผลการเลือกตั้งที่ผ่านมา มีข้อสังเกตที่เกิดขึ้นคือ ความสำคัญของกรุงเทพมหานครในแง่ที่เป็นจังหวัดที่มีจำนวนที่นั่ง ส.ส. มากที่สุดในประเทศนั้น เห็นได้ง่ายจากท่าทีของพรรคต่างๆ ที่มีต่อการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ซึ่งพรรคการเมืองทั้งหลายจะเชื่อว่า พรรคใดก็ตามที่ชนะการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร พรรคนั้นก็จะมีข้อได้เปรียบเป็นอย่างมากในการเลือกตั้งทั่วไปที่จะมีขึ้น แต่ผลการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2528 จัดได้ว่าเป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะพลิกความคาดหมายของคนทั่วไปอยู่มาก เพราะหากพิจารณาจากข่าวคราวความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการเลือกตั้งครั้งดังกล่าวมา ตั้งแต่ต้นจนอีกประมาณ 25 วัน ก่อนการเลือกตั้งแล้ว ก็คงจะไม่มีใครคาดคิดว่า พล.ต.จำลอง ศรีเมือง แห่งกลุ่มรวมพลังจะเป็นผู้ชนะอย่างท่วมท้นเช่นนั้น (พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ได้ 479,798 คะแนน, นายชนะ รุ่งแสง แห่งพรรคประชาธิปไตยได้ 240,890 คะแนน, พล.ต.ต.ม.ร.ว.เจตจันทร์ ประวิตร แห่งพรรคประชากรไทยได้ 140,097 คะแนน และนายมงคล สิมะโรจน์แห่งกรุงเทพก้าวหน้าได้ 63,463 คะแนน)

ชัยชนะของ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ซึ่งมีอย่างท่วมท้น มีเหตุที่ควรแก่การพิจารณามากยิ่งไปกว่าจำนวนคะแนนที่ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ได้รับตรงที่ว่าเงื่อนไขทางกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งและพระราชบัญญัติว่าด้วยการบริหารงานกรุงเทพมหานคร นั้น จะเปิดช่องว่างให้แก่พรรคการเมืองใหญ่หาเสียงได้ง่ายกว่าผู้สมัครอย่าง พล.ต.จำลอง ศรีเมือง มาก (สมบัติ จันทรวงศ์, 2532: 13) กล่าวคือ ในขณะที่ข้อกำหนดของพระราชบัญญัติเลือกตั้งกรุงเทพมหานคร เปิดโอกาสให้สามารถลงสมัครอิสระได้ แต่การเลือกตั้งครั้งนี้ก็ไม่ได้เป็นการเลือกตั้งเฉพาะตัวผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครเท่านั้น . หากเป็นการเลือกตั้งสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร 54 คนจากเขตต่าง ๆ ตามจำนวนประชากร และสมาชิกสภาเขตอีกรวม 198 คนด้วย ทำให้เห็นได้ง่ายว่าพรรคการเมืองและกลุ่มการเมืองที่สามารถส่งผู้สมัครได้ครบทั้งสามระดับคือ ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร สมาชิกสภากรุงเทพมหานคร และสมาชิกสภาเขตเท่านั้นที่สามารถอ้างถึงความพร้อมของกลุ่มและพรรคของตน ตลอดจนความสะดวกในการประสานงานของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร และสมาชิกสภากรุงเทพมหานครที่มาจากพรรคการเมือง

หรือกลุ่มการเมืองเดียวกันได้ ส่วน พล.ต.จำลอง ศรีเมือง และกลุ่มรวมพลังซึ่งสมัครสมาชิกสภากรุงเทพมหานครเพียง 18 คน และสมาชิกเขตเพียง 24 คนใน 7 เขตนั้นดูจะอยู่ในฐานะเสียเปรียบเป็นอย่างมาก เพราะไม่อาจหาเสียงเลือกตั้งได้อย่างถึงความพร้อมและความสะดวกของการประสานงานระหว่างผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร และสมาชิกสภากรุงเทพมหานครได้

สำหรับเงื่อนไขทางการเมืองก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญว่า การกำหนดให้การเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เป็นการเลือกตั้งแบบรวมเขตทั้งกรุงเทพมหานครคือ ทั้ง 24 เขต ซึ่งเป็นเขตเลือกตั้งที่กว้างขวางมาก ทำให้ผู้สมัครแต่ละคนมีภาระที่หนักอึ้งอย่างยิ่งไม่ว่าจะเป็นในด้านค่าใช้จ่าย และความยากลำบากในการออกหาเสียงพบปะประชาชนในเขตต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง โอกาสของพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมืองที่มีความพร้อมมากที่สุดทั้งด้านการเงินและการจัดการจึงน่าจะมีสูงกว่าผู้สมัครหน้าใหม่ โดยเฉพาะ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ที่มีองค์กร ซึ่งเพิ่งจะเกิดขึ้นในการเลือกตั้งครั้งนี้อย่างกลุ่มรวมพลังเป็นองค์กรสนับสนุน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า พล.ต.จำลอง ศรีเมือง จะเป็นผู้สมัครหน้าใหม่ของการลงสมัครรับเลือกตั้ง แต่ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ก็มีใช้คนที่ใหม่ต่อวงการเมือง ในทางตรงกันข้าม อาจกล่าวได้ว่า ในด้านการเมืองระดับชาติและการเป็นที่รู้จักของประชาชนแล้ว พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ไม่ได้เป็นรองใคร หรือแท้จริงแล้วอาจจะเหนือกว่าหรือมีบทบาทมากกว่าผู้สมัครคนอื่น ๆ ด้วยซ้ำไป ทั้งนี้เพราะว่า พล.ต.จำลอง ศรีเมือง เป็นหนึ่งในกลุ่มทหาร ยังเติร์ก ที่มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในการผลักดันให้ พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อปี พ.ศ. 2520 และต่อมาผลักดันให้ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีต่อ จาก พล.อ.เกรียงศักดิ์ ในปี พ.ศ. 2524 โดย พล.ต. จำลอง ศรีเมือง เข้ามาเป็นเลขาธิการนายกรัฐมนตรี แต่ต่อมา พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ได้ลาออกจากตำแหน่งเลขาธิการนายกรัฐมนตรีเข้าประจำสำนักปลัดกระทรวงกลาโหม เพื่อต่อต้านกฎหมายการทำแท้งเสรี และในปี พ.ศ. 2526 พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ก็เป็นอีกหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญยิ่ง ในการเคลื่อนไหวต่อต้านขบวนการแก้ไขรัฐธรรมนูญที่กองทัพบกในขณะนั้นเป็นผู้หนุนหลังอยู่ ซึ่งก็สามารถทำได้สำเร็จทั้งสองกรณี (สมบัติ จันทรวงศ์, 2532: 14-15)

ความนิยมที่ประชาชนมีต่อ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง และเป็นต้นตอของความนิยมพรรคพลังธรรม ในเวลาต่อมาก็ด้วยเหตุที่ประชาชนส่วนใหญ่รู้จัก "มหาจำลอง" หรือ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ในฐานะนักปฏิบัติธรรม เป็นคนสมถะ ใจซื่อมือสะอาด เป็นนักมั่งงะวิรัตคนสำคัญ ที่ทำให้เกิดความนิยมรับประทานอาหารมังสะวิรัตอย่างแพร่หลายและแม้จะเป็นที่รู้กันว่า พล.ต.จำลอง ศรีเมืองเป็นสานุศิษย์ของ "สำนักสันตติโคก" โดยมีพระโพธิรักษ์ เป็นเจ้าสำนัก ที่หลายฝ่ายมองกันว่า เป็นพวกที่ประกาศตนไม่ขึ้นกับมหาเถรสมาคม แต่วัตรปฏิบัติที่แสดงออกอย่างจริงจังของ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ก็ดูเหมือนว่าจะเป็นที่ชื่นชมและยอมรับได้ของศาสนิกชนทั่วไปในขณะนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ยินดีที่จะไปแสดงปาฐกถาธรรมตามที่ต่างๆ และยินดีที่จะพบปะพูดคุยกับกลุ่มศาสนาต่าง ๆ สุดแล้วแต่จะได้รับเชิญโดยตลอดนับแต่พ้นจากตำแหน่งเลขาธิการนายกรัฐมนตรีมาเพราะฉะนั้นในขณะที่ฐานคะแนนเสียงในระยะแรกเริ่มของ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง อาจจะได้แก่กลุ่ม "ญาติธรรม" หรือนักปฏิบัติธรรม และไม่จำกัดเพื่อนร่วมอุดมการณ์สันตติโคก แต่แรงสนับสนุนที่แท้จริงนั้นน่าจะมียุทธอย่างมากมาย และไม่จำกัดอยู่เฉพาะแต่ในกรุงเทพมหานครด้วยเท่านั้น หากมียุทธอย่างกว้างขวาง (สมบัติ จันทรวงศ์, 2530: 22) และกระจัดกระจายกัน

กลุ่มคนที่ให้การสนับสนุน พล.ต.จำลอง ศรีเมือง มาโดยตลอดนับแต่การลงสมัครรับเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร คือ กลุ่มรวมพลัง กลุ่มรวมพลังเป็นภาพของกลุ่มที่มีความหลากหลายที่สุด ประกอบไปด้วยคนทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ ที่ร่วมมือร่วมใจกันผลักดันให้ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง เป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งที่มีลักษณะเป็น "นักการเมือง" น้อยที่สุดต่างจากพรรคการเมืองอื่น ๆ ทั้งหมด ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มรวมพลังได้กำหนดเป้าหมายของการเสี่ยงไว้ตั้งแต่แรกว่าจะเน้นกลุ่มพลังเงียบ คือ กลุ่มที่ "รังเกียจ" หรือ "เบื่อหน่าย" พรรคการเมืองหรือนักการเมืองโดยทั่วไป โดยมุ่งที่จะให้เห็นถึงโอกาสอันดีที่จะได้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเสียใหม่ ภาพของกลุ่มรวมพลังที่จะแทนภาพของประชาชนที่เวลานี้ถูกเสนอไปหลายแนวทางที่เห็นชัดคือ ในรูปทรงความหลากหลายของรูปแบบต่าง ๆ ของโปสเตอร์หรือเอกสารหาเสียงซึ่งแทนที่จะเน้นความพร้อมเพรียงและระบบการบริหารงานที่ดี กลับมุ่งเน้นความประหยัดและเรียบง่าย ไม่มีการกำหนดมาตรฐานรูปแบบแต่จะควบคุมเรื่องข้อความที่ใช้ในการหาเสียงแทน นั่นคือในขณะที่กลุ่มหรือพรรคการเมืองอื่น ๆ พยายามใช้ประโยชน์จากความเบื่อหน่ายหรือ

ความไม่พอใจที่ประชาชนมีต่อรัฐบาลหรือพรรคการเมืองร่วมรัฐบาลในขณะนั้น กลุ่มรวมพลัง กลับพยายามใช้ประโยชน์จากความเบื่อหน่าย และความไม่พอใจของประชาชนในระดับที่กว้าง กว่ามาก คือเป็นความเบื่อหน่ายและความไม่พอใจต่อการเมืองและพรรคการเมืองต่าง ๆ พยายามเสนอปัญหาของกรุงเทพมหานคร เช่น กลุ่มพ่อค้า แม่ค้าหาบเร่ กลุ่มกรรมกร กลุ่มคน ขับรถรับจ้าง กลุ่มรวมพลังของ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง กลับเน้นที่จะหาเสียงกับกลุ่มพลังเงียบ ซึ่งถึงแม้ว่าจะเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากกว่าแต่ก็คงจะหยาบยกประเด็นหาเสียงที่เป็นรูปธรรมได้ ยากซึ่งในที่สุดแล้ว พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ก็สามารถดึงความสนับสนุนจากกลุ่มคนดังกล่าวได้ สำเร็จ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ชัยชนะครั้งนี้ของ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง เป็นความสำเร็จที่ตั้งอยู่ บนพื้นฐานของบุคลิกภาพส่วนตัว และวิธีการหาเสียงของกลุ่มรวมพลังประกอบกัน

แม้แต่การเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2531 ภายหลังจากพรรคพลัง ธรรมได้จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการแล้ว ผลการสำรวจความนิยมของประชาชนที่มีต่อพรรคการเมืองต่าง ๆ ก็ยังแสดงออกถึงความนิยมต่อพรรคพลังธรรมที่จัดตั้งได้ไม่นานได้อย่างชัดเจน แม้ จะไม่สามารถได้รับความนิยมอย่างเด็ดขาดจากการสำรวจ แต่สำหรับพรรคการเมืองเกิดใหม่ แล้วถือเป็นการประสบความสำเร็จพอสมควร โดยผลจากการหยั่งเสียงของหน่วยข่าวกรองรัฐ บาลระบุว่า จำนวนที่นั่งที่พรรคพลังธรรมได้รับเลือกน่าจะอยู่ระหว่าง 23-27 ที่นั่ง เป็นพรรคที่ได้รับ คะแนนเสียงมากเป็นอันดับที่ 7 และจากการหยั่งเสียงของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ก่อนมีการ เลือกตั้งเพียง 10 วัน ระบุว่า พรรคพลังธรรมน่าจะได้รับการเลือกจำนวน 24-26 ที่นั่ง เป็นพรรคที่ได้รับ คะแนนเสียงมากเป็นอันดับที่ 6 ซึ่งแม้ผลการเลือกตั้งจะเป็นการพลิกความคาดหมาย แต่ อาจมองได้ว่าพรรคพลังธรรมไม่ได้สูญเสียสิ่งใดมากมาย เพราะพรรคพลังธรรมเพิ่งจะเริ่มก่อตั้ง เท่านั้น ดังที่ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง กล่าวว่า "...ถือว่าได้กำไร เพราะพรรคพลังธรรมเริ่มต้นจาก ศูนย์ ได้มาแค่นี้เราก็พอใจแล้ว " (สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์, 31 กรกฎาคม - 6 สิงหาคม 2531: 5) ในจำนวนที่พรรคพลังธรรมได้มาทั้งหมด 14 ที่นั่ง

สาเหตุที่พรรคพลังธรรมได้รับเลือกตั้งน้อยกว่าจำนวนที่มีการคาดหมายไว้มา จากกรณีการกล่าวหาว่า พล.ต.จำลอง ศรีเมือง มีส่วนเกี่ยวข้องกับ เหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม 2516 ที่มีการสังหารนักศึกษาเป็นจำนวนมาก และกรณีสันติอโศกที่แยกตัวออกจากพุทธ

ศาสนา โดยไม่ขึ้นอยู่กับมหาเถรสมาคม ซึ่งพล.ต.จำลอง ศรีเมือง ก็เป็นหนึ่งในญาติธรรมชาวสันติอโศกด้วย ทั้ง 2 กรณีล้วนส่งผลโดยตรงต่อความนิยมที่มีต่อพรรคพลังธรรม ดังจะได้กล่าวในบทต่อไป ถึงกระนั้น แม้ว่าจะมีข่าวลือเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่ทำให้ความน่าเชื่อถือต่อตัว พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ลดลงปรากฏออกมามาก แต่ก็ไม่สามารถยืนยันด้วยพยานหลักฐานที่แน่ชัดได้

การที่ประชาชนยังมีความเชื่อถือและเลื่อมใสในตัวของ พล.ต.จำลอง อยู่อย่างมาก ปรากฏในการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2533 ชัยชนะอย่างท่วมท้นของ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ซึ่งประชาชนทะเลาะแค้นให้ มากมายถึง 703,671 คะแนน มากกว่าคะแนนเสียงที่ พล.ต.จำลอง ชนะเลือกตั้งผู้ว่าฯ กรุงเทพมหานคร เมื่อปี 2528 โดยครั้งนั้น พล.ต.จำลอง ได้มากถึง 4.8 แสนคะแนน ซึ่งนับว่าเป็นคะแนนเสียงที่มากมายแล้ว เมื่อครบวาระมีการเลือกตั้งใหม่ พล.ต.จำลอง กลับได้คะแนนเสียงเพิ่มอีกเกือบเท่าตัว นับว่าเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่น่าทึ่งอย่างยิ่ง ชัยชนะด้วยคะแนนสูงถึง 7 แสนกว่านี้ทิ้งห่างคู่แข่งชั้นคนสำคัญ คือ นายเดโช สนวนานนท์ จากพรรคประชากรไทยซึ่งเป็นพรรคการเมืองที่มีฐานเสียงจัดตั้งแน่นอนหนาในกรุงเทพมหานคร แต่กลับพ่าย พล.ต.จำลอง ไปกว่า 4 แสนคะแนน โดยผู้สมัครของ พรรคประชากรไทยได้มาเพียง 273,777 คะแนน เท่านั้น และข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง อันเนื่องมาจากผลการเลือกตั้งผู้ว่าฯ กรุงเทพมหานคร ครั้งนี้ก็คือเมื่อรวมคะแนนของผู้สมัครทั้งหมด 15 คน ยังได้ไม่ถึงครึ่งหนึ่งของคะแนนเสียงที่ประชาชนชาวกรุงเทพมหานคร ให้แก่หัวหน้าพรรคพลังธรรม

พิจารณาในประเด็นที่ว่า ผลการเลือกตั้งที่ปรากฏออกมานั้น ประการสำคัญน่าจะมีผลมาจาก ความนิยมส่วนตัวและความสงสารที่ประชาชนมีต่อ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ที่ถูกคู่ต่อสู้ตีวงล้อมกรอบชนิด "อัดไม่เลี้ยว" ในช่วงที่มีการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งครั้งนี้ กล่าวเฉพาะประเด็นนี้ก็คือ คะแนนเสียงอันมากมายมหาศาลที่เทให้ พล.ต.จำลอง ครั้งนี้น่าจะเป็นผลลัพธ์ส่วนตัวโดยตรงต่อ พล.ต.จำลอง หาใช่ความนิยมที่ให้กับ พรรคพลังธรรมไม่ ซึ่งก็สามารถพิจารณาเป็นประเด็นเช่นว่านี้ได้

หากแต่ถ้าพิจารณาในอีกด้านหนึ่งนั้น กลับปรากฏว่า การเลือกตั้งสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร (สก.) และการเลือกตั้งสมาชิกสภาเขต(สข.) นั้น พรรคพลังธรรมภายใต้การนำของ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ก็สามารถนำพาสมาชิกของพรรคกวาดที่นั่งจากการเลือกตั้งทั้งสองระดับมาได้อย่างพลิกความคาดหมาย ก่อนหน้าการเลือกตั้งผู้ว่าราชการ กรุงเทพมหานคร แม้ว่า พรรคพลังธรรมจะได้รับการคาดหมายว่าได้คะแนนเสียงมาก แต่สำหรับการเลือกตั้ง สก. และ สข. นั้น ผลการเลือกตั้งที่นั้จะกระจายไปตามพรรคต่าง ๆ ทั้ง พรรคพลังธรรม, ประชากรไทย, ประชาธิปัตย์, กิจสังคม และพรรคมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พรรคประชากรไทย และ พรรคประชาธิปไตย ซึ่งเป็นพรรคที่มีชื่อเสียงมีฐานจัดตั้งใน กรุงเทพมหานคร อย่างหนาแน่น เป็นสิ่งที่ยากยิ่งที่พรรคการเมืองใหม่อย่าง "พลังธรรม"จะสามารถทำลายฐานคะแนนระดับท้องถิ่นของสองพรรคใหญ่นี้ไปได้

แต่จากผลการเลือกตั้งกลับตาลปัตรเมื่อ ผู้สมัครพรรคพลังธรรมสามารถกวาดที่นั่งมาได้กว่าร้อยละ 90 ของจำนวนที่นั่งทั้งหมด ของสองสภา (สก., สข.) ทั้งห่างคู่แข่งกันอย่างมากมาย กล่าวคือ การเลือกตั้ง สก. พรรคพลังธรรม กวาดมาได้ทั้งหมด 50 ที่นั่ง จากจำนวนสก.ทั้งหมด 57 ที่นั่ง โดยฐานเดิมของพลังธรรมที่เคยมีในสมัยที่แล้วเพียง 9 ที่นั่งเท่านั้นในขณะที่พรรคการเมืองคู่แข่งได้รับผลการเลือกตั้งในลักษณะ "ถดถอย" คือ พรรคประชากรไทย ได้มา 5 ที่นั่ง จากของเดิมที่เคยมี 6 ที่นั่ง พรรคประชาธิปไตยตกต่ำสุดขีด เหลือเพียง 1 ที่นั่ง จากของเดิมที่เคยเป็นเสียงข้างมากในสภาทม. คือ เดิม ปชป.มี 35 ที่นั่ง อีก 1 ที่นั่งเป็นของกลุ่มผู้สนับสนุนพรรคพลังธรรม ในขณะที่ พรรคกิจสังคม และ พรรคมวลชน และกลุ่มอิสระอื่น ๆ ที่เคยมีกัน 1-2 ที่นั่งแต่จากการเลือกตั้งครั้งนี้ ไม่มีใครเหลือที่นั่ง สก.เลยแม้แต่นั่งเดียว เพราะถูกผู้สมัครพรรคพลังธรรมเอาชนะได้จนเกือบหมดสิ้น

ในขณะที่ผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาเขต (สข.) ที่เลือกตั้งกันหลังการเลือกตั้งผู้ว่าฯ และ สก. หนึ่งสัปดาห์นั้น ผู้สมัครพรรคพลังธรรม ก็สามารถกวาดที่นั่ง สข.เกือบทั้งสภามาได้ เหลือเพียงไม่กี่ที่นั่งให้กับพรรคการเมืองอื่น ๆ กล่าวคือ ในการเลือกตั้ง สข.ล่าสุดจากทั้งหมด 29 เขต พรรคพลังธรรมชนะยกทีมถึง 22 เขต และยังมีเบียดแทรกในเขตอื่น ๆ อีกประปราย ได้มาทั้งสิ้น 184 ที่นั่ง รวมกับของเดิมที่เลือกตั้งเสร็จเรียบร้อยก่อนหน้านั้นแล้วอีก 46 ที่นั่ง รวม

เบ็ดเสร็จ พรรคพลังธรรม มีที่นั่ง สข.ทั้งหมด 230 ที่นั่ง ในการเลือกตั้งครั้งล่าสุด สข. 220 ที่นั่ง เป็นของ พรรคประชากรไทย 14 ที่นั่ง, พรรคประชาธิปไตย 9 ที่นั่ง, พรรคกิจสังคม 7 ที่นั่ง, พรรค มวลชน 4 ที่นั่ง

จากนี้จะเห็นได้ว่า ในพื้นที่สนามเลือกตั้งกรุงเทพมหานคร นั้น พรรคพลังธรรม ครองพื้นที่ไว้ได้เกือบ "เบ็ดเสร็จ" ตั้งแต่ตำแหน่งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร สภา กรุงเทพมหานคร และสภาเขต เรียกว่า พรรคพลังธรรม สามารถเกาะกุมขุมข่ายอำนาจการเมือง และเขาะชิมฐานเสียงอย่างแน่นหนาทุกขุมข่าย ตั้งแต่ระดับสูงสุดใน กรุงเทพมหานคร ลดหลั่น ลงไปจนถึงระดับล่างสุดตามลำดับชั้นอย่างเป็นระบบ และเป็นกระบวนการของการจัดตั้งที่ ยาก จะมีใครทำลายลงได้ในระยะเวลาอันสั้น

จากคความนิยมที่ประชาชนมีต่อพรรคพลังธรรมทั้งหมด จึงมิใช่เพียงแค่การเท คะแนนสนับสนุน พล.ต.จำลอง เพียงผู้เดียวนั้น เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่า ลำพังบุคลิกภาพและ ความน่าเชื่อถือของ พล.ต.จำลอง ไม่ใช่สิ่งที่ประชาชนทั่วไปนิยมเพียงสิ่งเดียว แต่คความนิยมดังกล่าวได้กระจายปกคลุมมายังผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคพลังธรรมแทบจะทุกคน จึงเป็นไปได้ ว่า คความนิยมดังกล่าวเป็นผลโดยตรงมาจากการที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกพรรคพลัง ธรรม ซึ่งเป็นพรรคการเมืองที่ประชาชนโดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครให้การยอมรับและคง ไว้ซึ่งความไว้วางใจมากเช่นกัน เหตุการณ์ที่ยกเป็นตัวอย่างในการศึกษาวิเคราะห์ได้ดียิ่ง คือ การเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2535 ซึ่งเป็นการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นภายหลังการทำรัฐ ประหารของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (ร.ส.ช.) ที่ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง แสดง บทบาทนำในการต่อต้านการเอาคนนอกมาเป็นนายกรัฐมนตรี (ซึ่งแม้ความเป็นจริงก็เป็นการ เปิดทางให้กับตนเองและกันคนที่ไม่ได้เป็น ส.ส. ออกไปก็ตาม) ดังปรากฏในคำแถลงของ พล.ต. จำลอง เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2535 ว่า

"...ทหารที่มีอำนาจได้ประกาศชัดเจนแล้วว่า ในการเลือกตั้ง 22 มีนาคมนี้ ถ้าพรรคการเมืองได้คะแนนเสียงไล่เลี่ยกัน จะต้องเอาคนกลางมาเป็นนายกรัฐมนตรีอย่างแน นอน คาดได้ว่า ประชาชนจะเริ่มต่อต้านเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ยิ่งในขณะนี้ปรากฏชัดว่า ประเทศ

ต่างๆ ทั่วโลก กำลังเป็นประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้น แม้ประเทศยักษ์ใหญ่ค่ายเผด็จการ คอมมิวนิสต์ก็ไม่อาจต้านกระแสประชาธิปไตยได้ ถ้าเอาคนกลางมาเป็นนายกรัฐมนตรี ประชาชนจะลุกฮือต่อต้านเหมือนเหตุการณ์ วันมหาวิปโยค 14 ตุลาคม อย่างแน่นอน

ตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันนี้ ทหารสามารถใช้อำนาจแฝงชี้นำ กำกับควบคุม รัฐบาล และล้มรัฐบาลได้โดยผ่านวุฒิสมาชิกที่ทหารเสนอแต่งตั้ง รัฐบาลอาจต้องล้มต้อง เปลี่ยนบ่อยๆ และจะเกิดปฏิวัติเมื่อใดก็ได้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดสถานการณ์เลวร้ายกับบ้าน เมืองของเรา การเลือกตั้ง ส.ส. ในวันที่ 22 มีนาคม นี้ จึงไม่ใช่การเลือกตั้ง ส.ส.เพียงอย่างเดียว แต่จะต้องเป็นการเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีไปในตัวด้วย

พี่น้องประชาชนจะต้องตัดสินใจว่า จะเลือกหัวหน้าพรรคคนไหนเป็นนายกรัฐมนตรี แล้วทุ่มคะแนนเลือก ส.ส. พรรคนั้นทั้งพรรคไม่ว่าจะอยู่ในเขตไหน จังหวัดใด ถ้าไม่มี พรรคใดได้เสียงเกินครึ่งของ ส.ส. ทั้งหมด ก็จะได้พรรคที่มีคะแนนมากกว่าพรรคอื่นอย่างเห็น เด่นชัด ซึ่งทหารที่มีอำนาจเสนอตั้งนายกรัฐมนตรีจะต้องทำตามครรลองประชาธิปไตย คือ เสนอตั้งหัวหน้าพรรคที่ได้เสียงมากนั้นเป็นนายกรัฐมนตรี ตามความต้องการของประชาชน

พรรคพลังธรรมได้ประชุมที่ปรึกษาหารือกัน เห็นว่า วิธีนี้เป็นวิธีเดียวที่เป็นทาง รอดของชาติบ้านเมือง เพื่อหลีกเลี่ยงการที่รัฐบาลต้องเปลี่ยนบ่อยๆ หลีกเลี่ยงการปฏิวัติของ ทหาร และหลีกเลี่ยงการลุกฮือต่อต้านของประชาชน พรรคพลังธรรมเห็นว่า ผู้ที่จะมาเป็นนายก รัฐมนตรีคนต่อไปนั้นสำคัญมาก จะต้องมีความลักษณะดังนี้ คือ

1. มีความซื่อสัตย์ เสียสละ
2. ประชาชนจำนวนมากให้การสนับสนุน
3. รู้จักทหารเป็นอย่างดี แต่ไม่ประจบสอพลอทหาร และขณะเดียวกันก็ไม่ เกลียด ไม่ ทำลายทหาร
4. มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ในการบริหารอย่างดี
5. เป็นนักแก้ปัญหา กล้าตัดสินใจ ไม่หวั่นอิทธิพลใดๆ
6. มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักทั้งในและนอกประเทศ " (อัครเมศวร์ ทองนวล, 2535 :

ตามที่ พล.ต.จำลอง ได้ประกาศคำแถลงออกมาเช่นนั้น กล่าวได้ว่าเป็นการหวังผลในทางการเมืองจากความหวาดวิตกของประชาชน ซึ่งในขณะนั้นก็ปรากฏว่า ประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่ ตกอยู่ในสภาวะดังกล่าวอย่างแพร่หลาย และพรรคการเมืองที่ออกมาหาเสียงก่อนการเลือกตั้งก็มุ่งเน้นใช้สภาพการณ์ทางสังคมขณะนั้นเป็นตัวแปรในการเรียกคะแนนเสียงจากประชาชนเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น พรรคประชาธิปัตย์ ได้ออกสารจากหัวหน้าพรรคถึงพี่น้องประชาชนชาวไทย ความว่า

"มรสุมทางการเมืองที่เกิดขึ้น เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 นั้น ทำให้เกิดความชะงักงันในการพัฒนาระบบการเมืองการปกครอง ซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานอำนาจของปวงชน นำความสูญเสียทางเศรษฐกิจของประเทศอย่างใหญ่หลวง ...พรรคประชาธิปัตย์ได้จุดประกายไฟการรณรงค์ต่อสู้ทั้งประเทศเพื่อเรียกร้องให้ได้รัฐธรรมนูญที่เคารพในอำนาจอธิปไตยของพี่น้องประชาชน คำขวัญของเราที่ว่า "เอาอำนาจเผด็จการคืนไป เอารัฐธรรมนูญประชาธิปัตย์คืนมา" ยังฝังลึกแนบสนิทอยู่ในจิตสำนึกประชาธิปัตย์ของประชาชนชาวไทยอยู่จวบจนบัดนี้ หากแต่ว่าภารกิจร่วมกันดังกล่าวของเรายังไม่สิ้นสุด พรรคประชาธิปัตย์ ขอยืนยันว่า การเลือกตั้งทั่วไปในวันอาทิตย์ ที่ 22 มีนาคม 2535 ที่จะถึงนี้ เป็นโอกาสที่สำคัญยิ่งสำหรับพี่น้องประชาชนชาวไทยทั้งหมด จะได้ร่วมกันแสดงประชามติของปวงชนชาวไทยให้เป็นที่ประจักษ์แก่ชาวโลกว่า เรามีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะต่อสู้เพื่อระบอบประชาธิปัตย์ที่สมบูรณ์ให้จงได้" (อัครเมศวร์ ทองนวล, 2535 :2.3)

สารจาก นายสมักร สุนทรเวช หัวหน้าพรรคประชากรไทย ถึง ผู้เป็นเจ้าของสิทธิ(สิทธิ)เลือกตั้ง ความว่า

"...ประเด็นสำคัญที่เป็นความทุกข์ใจของนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งที่มีได้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือกิจกรรมทางการเมืองที่มีการกล่าวหากันในภายหลังจากที่มีการยึดอำนาจ ได้มีการใช้อำนาจในทางที่ผิด ประพฤติทุจริต โดยใช้ตำแหน่งหน้าที่ทั้งที่อยู่ในวงการบริหารและรัฐสภา กอบโกยหาผลประโยชน์อันมิควรได้ไปเป็นของตนเอง และของพรรคการเมืองกระผมในฐานะหัวหน้าพรรคประชากรไทย จึงจำเป็นที่จะต้องเรียนชี้แจงมายังท่านผู้

เป็นเจ้าของสิทธิ์เลือกตั้ง ให้ท่านได้ทราบถึงสถานะของพรรคประชากรไทย ที่นอกจากจะมีไม่มี พฤติการณ์และพฤติกรรมดังเช่นที่มีการกล่าวหาไปแล้ว ยังเป็นพรรคการเมืองที่พร้อมในการจัดหาผู้คนที่มีความสมบัติเหมาะสมที่จะเข้าไปทำหน้าที่สำคัญในทางการเมือง" (อัครเมศวร์ ทอง นวล, 2535: 5.7-5.8)

จนแม้กระทั่ง การเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2535 พรรคพลังธรรม ภายใต้การนำของพล.ต.จำลอง ศรีเมือง ก็ยังคงได้รับความนิยมจากประชาชนอยู่เช่นเดิม โดย พรรคพลังธรรมได้รับเลือกตั้งจำนวน 41 คน ทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขต กรุงเทพมหานครนั้น ได้รับเลือกตั้งถึง 32 คนจากจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จะมีได้ทั้งหมด 35 คน (พรรคประชากรไทยได้รับเลือก 2 คน พรรคประชาธิปไตยได้รับเลือก 1 คน) กล่าวได้ว่า พรรคพลังธรรมสามารถยึดครองความนิยมของคนกรุงเทพมหานครได้อย่างเบ็ดเสร็จทีเดียว ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากปัจจัยประกอบแล้วพบว่า

1. การเลือกตั้งเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2535 เป็นการเลือกตั้งครั้งแรกที่หัวหน้า พรรคพลังธรรม คือ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ลงสมัครรับเลือกตั้งพร้อมกับลูกทีมของพรรคด้วย โดยการเลือกที่จะลาออกจากตำแหน่งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ซึ่งการลาออกครั้งนั้นเป็น เสมือนการเพิ่มระดับความรุนแรงของปัญหาทางการเมืองที่บ้านเมืองประสบอยู่ให้มากขึ้น และ ให้เหตุผลประกอบการลงสมัครรับเลือกตั้งว่า ต้องการที่จะทำการเมืองให้มีคุณธรรมมากที่สุด และต้องการผลักดันให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญซึ่งขณะนั้นมีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้มีการ แก้ไขรัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2534 ให้มีความเป็นประชาธิปไตย ดังคำกล่าวของ พล.ต. จำลอง ที่ว่า

"นอกจากความตั้งใจของผมที่จะเป็น ส.ส. เพื่อรับใช้ประชาชนทั้งประเทศได้ กว้างขึ้นแล้ว ยังมีเหตุสำคัญอีก 2 ประการคือ

- 1) ผมและคณะโดยการสนับสนุนของพี่น้องประชาชน ได้ตั้งพรรคการเมืองที่มีอุดมการณ์แน่วแน่ที่จะ "ทำการเมืองให้มีคุณธรรม นำประชาให้ผาสุก" และ พรรคได้เติบโตมา

เป็นลำดับนั้น ครั้งนี้เป็นจังหวัดที่ดีที่สุด ถ้าผมลาออกมาสมัคร ส.ส. จะมีส่วนช่วยทำให้พรรคพลังธรรมเข้มแข็งยิ่งขึ้น เพื่อรอรับการเสริมกำลังจากคนรุ่นใหม่ ที่จะก้าวเข้ามาเพิ่มเติมในวันข้างหน้าให้เป็นพรรคที่มั่นคงถาวรอยู่คู่ประชาชนตลอดไป

2) พรรคพลังธรรมคัดค้านอย่างเต็มที่ร่วมกับประชาชน เพื่อให้รัฐธรรมนูญเป็นประชาธิปไตย เมื่อยังไม่บังเกิดผล จำเป็นที่จะต้องไปแก้ไขในสภา ถ้าผมลาออกมาสมัครเป็น ส.ส. จะมีช่องทางช่วยให้การแก้ไขรัฐธรรมนูญในสภาเป็นจริงเป็นจังขึ้นมา อันจะเป็นผลให้บ้านเมืองเราเจริญก้าวหน้า สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆได้" (อัศวเมศวร์ ทองนวล, 2535: 139)

2. นอกจากการลงสมัครเป็นครั้งแรกของ พล.ต.จำลอง แล้ว การยึดอำนาจการปกครองประเทศของ คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ หรือ ร.ส.ช. ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พรรคพลังได้รับความนิยมนับเป็นอย่างมาก เพราะว่า การยึดอำนาจดังกล่าวเป็นการทำลายการปกครองในระบบประชาธิปไตยอย่างสิ้นเชิง การออกมาต่อต้านการกระทำของ ร.ส.ช. โดย พล.ต.จำลอง ศรีเมือง จึงเป็นการเรียกคะแนนนิยมได้ทางหนึ่ง ประกอบกับ ความหวาดกลัวของประชาชนทั่วไปว่า การปกครองด้วยผู้ปกครองที่เป็นทหารเผด็จการจะนำมาซึ่งความทุกข์ยากของประชาชนเหมือนเช่นในอดีต ฉะนั้น เมื่อ พล.ต.จำลอง เสนอภาพของการเป็นคนที่มีความดีจึงเป็นการทดแทนหรือสร้างทางเลือกให้แก่ประชาชนทั่วไปในขณะนั้นได้

ตามที่ปรากฏในระยะเวลาก่อนการเลือกตั้ง 22 มีนาคม 2535 ว่า พรรคการเมืองที่หวังผลการเลือกตั้งในกรุงเทพมหานคร จะหาเสียงโดยใช้ประเด็นการต่อต้าน ร.ส.ช. เป็นหลักแทบจะทุกพรรค แต่กลับไม่ปรากฏว่า คะแนนเสียงที่แต่ละพรรคได้รับมีการกระจายกันไป เพราะคะแนนหรือจำนวนที่นั่งของ ส.ส. ที่ปรากฏกระจุกตัวอยู่แต่กับพรรคพลังธรรม หากจะมีการมองกันว่า พรรคการเมืองไม่มีความจริงใจในการกระทำตามที่ได้หาเสียงไว้ ก็คงเป็นไปได้ เพราะหากเป็นเช่นนั้นจริง อย่างน้อยที่สุดพรรคการเมืองที่ ประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครให้การยอมรับ น่าจะยังคงมีพรรคประชาธิปไตยอยู่บ้างโดยได้รับคะแนนไม่ทิ้งห่างกันมาก เพราะเป็นพรรคที่ยืนหยัดต่อสู้เผด็จการจริงและมีฐานคะแนนเสียงอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครอย่างเหนียวแน่น

การที่พรรคพลังธรรมมีชัยชนะเหนือพรรคประชาธิปัตย์จึงมีประเด็นในการพิจารณา คือ

- 1) เพราะว่า พรรคพลังธรรมเป็นพรรคที่จัดตั้งขึ้นใหม่ และประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครเริ่มจะมีความเบื่อหน่ายพรรคประชาธิปัตย์แล้ว ซึ่งมีที่มาจากกาที่ไม่มีผลงานเป็นที่โดดเด่น
- 2) ความนิยมชมชอบในตัวของผู้นำพรรคพลังธรรม
- 3) ความรู้สึกพึงพอใจในอุดมการณ์ของพรรคพลังธรรม และมีความเชื่อมั่นว่า พรรคพลังธรรมสามารถแก้ไขปัญหาของสังคมและทดแทนความไร้ประสิทธิภาพของระบบพรรคการเมืองในขณะนั้นได้

ตามแนวคิดพฤติกรรมกลางคะแนนเสียงเลือกตั้ง ในเรื่องของตัวแบบทางจิตวิทยา ว่าด้วยความผูกพันพรรคการเมือง ที่ระบุว่า โดยทั่วไปบุคคลมีแนวโน้มที่จะลงคะแนนให้กับพรรคการเมืองที่ตนมีความผูกพัน แต่อาจเปลี่ยนแปลงไปลงคะแนนให้พรรคการเมืองอื่นได้ เนื่องจากทัศนคติของเขาที่มีต่อประเด็นทางการเมือง (Harrop and Miller, 1987: 132) โดยเฉพาะอย่างยิ่งความผูกพันที่เป็นเรื่องอุดมการณ์ที่ประชาชนมีความชื่นชอบอุดมการณ์พรรคพลังธรรมด้วยแล้ว จึงมิใช่เป็นเรื่องที่ผิดปกติที่ประชาชนจะเปลี่ยนจากการสนับสนุนพรรคประชาธิปัตย์ มาเป็นการสนับสนุนพรรคพลังธรรมแทน แต่ทั้งนี้ อยู่ภายใต้สถานการณ์ทางการเมืองและสังคมที่อุดมการณ์ของพรรคพลังธรรมสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้เป็นอย่างดี และเมื่อมองย้อนไปถึงอุดมการณ์ของพรรคพลังธรรม จะเห็นว่า เป็นอุดมการณ์ที่กว้าง และสามารถครอบคลุมทุกเหตุการณ์ของสังคมได้เป็นอย่างดี การเน้นย้ำถึงเรื่องของคุณธรรม ความซื่อสัตย์ และความมีศีลธรรม นั้น สามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกกรณี ทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็น เศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง ดังนั้น ความนิยมชมชอบของประชาชนต่อพรรคพลังธรรมอย่างมากนี้ จึงมิใช่เพราะเหตุการณ์การทำรัฐประหารของ ร.ส.ช. และพยายามสืบทอดอำนาจเผด็จการเท่านั้น แต่ความเป็นจริงคือว่า ไม่ว่าจะเกิดเหตุการณ์ใดที่ส่งผลต่อการล่มสลายวัฒนธรรมของสังคมในเรื่องคุณธรรม ความซื่อสัตย์ และศีลธรรม อุดมการณ์พรรคพลังธรรมก็สามารถโดดเด่นได้เสมอ

5. สรุปผลการศึกษา

นับตั้งแต่การบริหารประเทศภายใต้รัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นต้นมา กล่าวได้ว่า สภาพการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นเป็นสภาพที่สถาบันทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรคการเมืองและนักการเมืองทั้งหลาย มีภาพพจน์ที่ตกต่ำลงเป็นอันมาก ด้วยความที่การเมืองในระดับประเทศเกิดปัญหาของการที่มีพฤติการณ์ที่ทุจริตคอร์รัปชัน และสถาบันทางการเมืองที่ไร้ประสิทธิภาพในการควบคุมให้คนเหล่านี้อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่ประชาชนทั่วไปต้องการเห็นการแก้ไขปรับปรุงโดยเร็ว แต่ปัญหาดังกล่าวก็มีได้บรรเทาลงแต่ประการใด ตรงกันข้าม กลับทวีความรุนแรงขึ้น สร้างความเบื่อหน่ายให้กับประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งที่ไม่สามารถถ่วงกรงผู้สมัครรับเลือกตั้งได้ เพราะไม่เห็นถึงความแตกต่างระหว่างผู้สมัครรับเลือกตั้งทั้งหลาย ดังนั้น บรรยากาศของการแข่งขันทางการเมืองในระดับประเทศจึงไม่มีประชาชนให้ความสนใจเข้าร่วมเท่าใดนัก

ตรงกันข้ามกับการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นอย่างการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2528 ที่ประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครมีความตื่นตัวค่อนข้างสูง อาจเป็นเพราะการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครครั้งนี้ เป็นการเลือกตั้งผู้บริหารกรุงเทพมหานครครั้งแรกหลังจากที่มีการแต่งตั้งมานาน ครั้งนั้นมีผู้สมัครที่มีคุณสมบัติโดดเด่นมากมายที่พร้อมจะทำงานในตำแหน่งดังกล่าว แต่เมื่อผู้สมัครที่ได้รับเลือก คือ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง จึงเป็นเรื่องที่ค่อนข้างพลิกความคาดหมาย ความสำเร็จของ พล.ต.จำลอง ครั้งนั้นอยู่ที่บุคลิกภาพส่วนตัวที่แสดงออกว่าเป็นคนมีศีลธรรม และคุณธรรม ซึ่งกล่าวได้ว่าในสังคมขณะนั้นถือเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะสภาพสังคมเช่นว่านี้มีบุคคลประเภทนี้อยู่น้อยมากเท่าใดนัก ประกอบกับรูปแบบการหาเสียงที่เน้นความประหยัด เรียบง่าย โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ ผู้ที่ไม่เคยลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้กับผู้สมัครคนใดมาก่อน และผู้ที่เบื่อหน่ายการเมือง เป็นหลัก จึงทำให้มีฐานคะแนนเสียงที่มากเช่นนี้

ต่อมาไม่นานนัก กลุ่มรวมพลัง ก็ได้พัฒนามาเป็น พรรคพลังธรรม โดยมี พล.ต.จำลอง ศรีเมือง เป็นหัวหน้าพรรค เพื่อการแข่งขันทางการเมืองในระดับประเทศชาติอย่างแท้

จริง ความสำเร็จของพรรคพลังธรรม และ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ภายหลังจากจัดตั้งพรรคพลังธรรมเป็นที่เรียบร้อยแล้ว มีดังนี้

1. ในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2531 พรรคพลังธรรมได้รับการเลือกตั้งทั้งสิ้น 14 ที่นั่ง แบ่งเป็น กรุงเทพมหานคร 10 ที่นั่ง และต่างจังหวัด 4 ที่นั่ง
2. ในการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครเมื่อวันที่ 7 มกราคม 2533 พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ด้วยคะแนน 703,671 คะแนน
3. ในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2535 พรรคพลังได้รับการเลือกตั้งทั้งสิ้น 41 ที่นั่ง แบ่งเป็น กรุงเทพมหานคร 32 ที่นั่ง และต่างจังหวัด 9 ที่นั่ง
4. ในการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครเมื่อวันที่ 19 เมษายน 2535 ร.อ.กฤษฎา อรุณวงษ์ ณ อยุธยา ผู้สมัครในนามของพรรคพลังธรรม (แทน พล.ต.จำลองที่ลาออกไปสมัคร ส.ส. เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2535) ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ด้วยคะแนน 363,668 คะแนน

ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้ว ในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 13 กันยายน 2535 ที่พรรคพลังธรรมได้รับการเลือกตั้งในจำนวนถึง 47 ที่นั่ง ทั่วประเทศนั้น เมื่อพิจารณาเฉพาะจำนวนที่นั่งทั่วประเทศแล้วถือว่า เป็นการเลือกตั้งที่พรรคพลังธรรมเจริญรุ่งเรืองอย่างมากที่สุด แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครพรรคพลังธรรมกลับได้รับเลือกตั้งลดลงถึง 9 ที่นั่ง ภายในระยะเวลาไม่ถึง 6 เดือน จำนวนที่นั่งที่ได้เพิ่มมา จึงเป็นในส่วนของต่างจังหวัดเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

จากการศึกษาพบว่า ความสำเร็จของพรรคพลังธรรม หรือที่เรียกได้ว่าเป็นความเจริญรุ่งเรืองของพรรคพลังธรรมนั้น เป็นผลมาจากตัวแปร 3 ตัวแปร ด้วยกัน คือ

1. สภาพสังคมที่ประสบปัญหาทางด้านนักการเมือง และผู้บริหารประเทศ ไม่มีความโปร่งใสในการทำงาน จนเกิดเป็นการทุจริต และฉ้อราษฎร์บังหลวง และสถาบันพรรคการเมืองไม่มีประสิทธิภาพในการควบคุม
2. อุดมการณ์ทางการเมืองของพรรคพลังธรรม ที่มุ่งเน้นเรื่องของความซื่อสัตย์ ความมีคุณธรรมและศีลธรรม ของนักการเมืองในสังกัดของพรรค โดยการประกาศเป็นสัญญาประชาคม 4 ข้อ และแนวทางปฏิบัติอื่น ๆ ที่ต้องการทำความสะอาดการเมืองให้มีความบริสุทธิ์ ยุติธรรม
3. บุคลิกภาพทางการเมืองของ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ที่แสดงออกถึงความเป็นคนมีศีลธรรม ถือศีลกินเจ และยึดมั่นตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา

โดยที่อุดมการณ์ทางการเมืองของพรรคพลังธรรม มีความสอดคล้องกับสภาพการณ์ทางสังคมที่เกิดปัญหา และเมื่อพิจารณาโดยหลักการแล้ว พบว่า หากมีการปฏิบัติตามอุดมการณ์ดังกล่าวได้จริงจะสามารถแก้ไขปัญหาของสังคมได้ แต่ทั้งนี้ การที่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งเชื่อว่า พรรคพลังธรรมสามารถปฏิบัติตามอุดมการณ์นี้ได้จริง เป็นผลมาจากความเชื่อมั่นในตัวของ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง เป็นหลัก โดยดูจากบุคลิกภาพทางการเมืองของ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง เป็นสำคัญ

ดังนั้นตามสมมติฐานที่ว่า "ในระยะแรกของการก่อตั้ง พรรคพลังธรรมได้รับความนิยมนิยมจากประชาชนอย่างมาก เป็นผลมาจากการที่อุดมการณ์ของพรรคมีความสอดคล้องกับสภาพสังคมในขณะนั้น" จึงสมเหตุสมผลเพียงส่วนเดียว เพราะการที่พรรคพลังธรรมได้รับความนิยมนิยมจากประชาชนอย่างมกานั้น เป็นผลมาจากการที่อุดมการณ์ของพรรคมีความสอดคล้องกับสภาพสังคมในขณะนั้น และความชื่นชมต่อบุคลิกภาพของ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ประกอบกัน